

OSMANSKI NAPADI NA MEĐIMURJE TIJEKOM 17. STOLJEĆA U OSMANSKIM NARATIVNIM IZVORIMA

OTTOMAN ATTACKS ON MEĐIMURJE DURING THE 17TH CENTURY IN OTTOMAN NARRATIVE SOURCES

Andelko VLAŠIĆ

Filozofski fakultet

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Lorenza Jägera 9, 31000 Osijek

e-mail: avlasic@ffos.hr

Primljeno / Received: 25. 2. 2021.

Prihvaćeno / Accepted: 15. 5. 2021.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 355.48(497.5:560)“16”(091)
94(497.524Međimurje)“16”

SAŽETAK

U članku se analizira opise vojnih ofenziva Osmanskoga Carstva na području Međimurja tijekom 17. stoljeća u osmanskim narativnim izvorima, odnosno u šest kronika, u jednoj zbirci korespondencije i u jednom putopisu iz istog stoljeća. U njima se opisuju osmanski napadi na Međimurje na prijelazu iz 1602. u 1603., 1663. i 1664. godine, kao i nekoliko planiranih, ali neostvarenih napada 1601., 1605., 1606., 1664. i 1683. godine. U analiziranim izvorima se pri gotovo svakom spomenu Međimurja spominju i Zrinski, ali kao kolektivni fenomen, budući da se ne navode imena pojedinih poglavara te obitelji. Međimurje je za osmanske autore bilo toliko vezano za Zrinske da pojedini autori navode da je ono bilo »pokrajina Zrinskih«, a međimurski vojnici »ljudi Zrinskoga«. Opisi osmanskih autora daju sliku Međimurja kao bogate, razvijene i mnogoljudne pokrajine koju vrijedi napasti radi stjecanja plijena, ali koju osmanske snage nisu često napadale – dapače, dva izvora navode da osmanske vojske do trenutka opisanih pohoda nisu napadale Međimurje. Izvori upućuju na zaključak da je u mnogo navrata Međimurje imalo sreću i izbjeglo planirane osmanske napade koji su se izjalovili iz različitih razloga.

Ključne riječi: Međimurje, Osmansko Carstvo, 17. stoljeće, osmanski napadi, habsburško-osmanski ratovi

Keywords: Međimurje, Ottoman Empire, 17th century, Ottoman attacks, Ottoman-Habsburg wars

UVOD

Nakon što je habsburška vlast u hrvatskim zemljama krajem 1570-ih osnivanjem Hrvatske i Slavenske vojne krajine uspostavila učinkovitu obranu od osmanskih prodora, Međimurje i susjedne pokrajine bile su zaštićene od osmanskih napada. Stanje se posve promijenilo s početkom Dugoga turskog (ili Trinaestogodišnjeg) rata (1593. – 1606.) između Habsburškog i Osmanskog Carstva, a posebice 1600. nakon osmanskog osvajanja habsburške utvrde Velike Kaniže (mađarski: Nagykanizsa) i okolnog područja. Tada se habsburško-osmanska granica pomaknula na rijeku Muru, odnosno protezala se sjevernom granicom Međimurja. Time je Međimurje došlo u neposrednu opasnost od napada osmanskih pograničnih odreda, ali i velikih osmanskih ofenziva u sklopu Dugoga turskog rata, kao i kasnijih ratnih sukoba dvaju carstava sve do osmanskog poraza u Velikom Bečkom (ili Turskom) ratu (1683. – 1699.). Napisano je mnogo radova o obrani Međimurja od osmanskih napada, ponajviše o aktivnostima veli-

kaške obitelji Zrinski na izgradnji Legrada, Novog Zrina i čardaka uz obalu Mure.¹ U tim radovima se, međutim, vrlo rijetko koristilo osmanske izvore, budući da ih zbog nepoznavanja osmanskog turskog jezika vrlo malen broj povjesničara može koristiti.

Imajući to u vidu, cilj ovoga članka je obraditi temu osmanskih napada većeg i manjeg opsega (vojnih ofenziva, manjih pograničnih provala i dr.) na Međimurje tijekom 17. stoljeća na temelju dosad nekorisćenih osmanskih izvora iz tog perioda. Osmanski izvori tek posredno i rijetko spominju Međimurje, posebice zato što ga Osmansko Carstvo nikad nije osvojilo. Pregledom osmanskih izvora ustanovio sam da se najviše podataka o Međimurju može pronaći u osmanskim narativnim izvorima, odnosno kronikama i drugim historiografskim radovima, biografijama, putopisima itd. Osmanski narativni izvori dugo su bili zanemarivani u korist arhivskih izvora, ponajprije poreznih popisa (deftera) i sudskih spisa. Pretpostavlja se da postoji nekoliko stotina osmanskih kronika, odnosno historiografskih djela u kojima su povijesni događaji poredani kronološkim slijedom. Njihova pretpostavljena brojnost čini ih jednim od najpovećanih izvora za povijest Osmanskoga Carstva i susjednih zemalja. Međutim, još uvijek su slabo istražene i većina ih nije objavljena, odnosno nalaze se jedino u rukopisnom obliku.²

U posljednjih nekoliko desetljeća, međutim, osmanisti sve veću pažnju posvećuju upravo narativnim izvorima, pa je u Turskoj, ali i u drugim državama s razvijenom osmanističkom aktivnošću nastao velik broj monografija i doktorskih te magistarskih radova koji su uključivali znanstvene analize i transkripcije narativnih izvora s izvornoga arabičkog pisma na latinicu.³ Na taj su način ti izvori postali dostupniji široj znanstvenoj javnosti, pa i meni osobno. Za potrebe ovog rada pronašao sam i pregledao 35 priređenih izdanja latiničkih transkripcija osmanskih kronika, jednu zbirku korespondencije i jedan faksimil putopisa – svi izvori nastali su u 17. stoljeću i opisuju isto stoljeće. U kronikama se vrlo rijetko spominje Međimurje, odnosno većinom se iznose šturi podaci prilikom opisa neprijateljskih pokrajina izloženih osmanskim napadima. Naime, osmanski autori najčešće su se fokusirali na opisivanje velikih osmanskih vojnih podviga i nisu ulazili u detalje pojedinih manjih provala u neprijateljske zemlje. Osim toga, autori su zbog nepoznavanja preciznijih geografskih obilježja Međimurja i okolnih pokrajina najčešće imenovali veće geografske cjeline, npr. Hrvatsku (*Hirvad ili, Hirvad vilayeti*), Ugarsku (*Ungurus/Üngürüs*) i Austriju (*Nemsel/Nemçe, Alman/Alaman*), odnosno »carske zemlje« (*Çasar diyari*).⁴

Spisak šest edicija kronika, zbirke korespondencije i jednoga putopisa u kojima se spominje Međimurje i koje sam analizirao u ovom radu nalazi se u popisu izvora i literature. Koliko mi je poznato, dosad nitko nije koristio te izvore za opis povijesti Međimurja. Njihov je broj ograničen istraživanjem razdobljem, budući da sam se usredotočio na 17. stoljeće, te činjenicom da sam pregledao jedino one edicije izvora koje sam uspio prikupiti.⁵ Izvori korišteni u ovom članku sigurno ne predstavljaju sve osmanske narativne izvore u kojima se spominju osmanski napadi na Međimurje, odnosno posve je

¹ Za više o ulozi Međimurja u habsburško-osmanskim ratovima 16. i 17. stoljeća vidjeti: Nataša ŠTEFANEĆ, *Heretik Njegova Veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu* (Zagreb: Barbat, 2001), 25, 26, 28–29, 38, 39–40, 51, 78, 91, 95–99 *et passim*; Hrvoje PETRIĆ, Dragutin FELETAR i Petar FELETAR, *Novi Zrin. Zrinska utvrda na Muri (1661-1664)* (Donja Dubrava; Zagreb: Hrvatski zemljopis; Naklada dr. Feletar, 2001), 18, 23, 26; James D. TRACY, *Balkan Wars. Habsburg Croatia, Ottoman Bosnia, and Venetian Dalmatia, 1499–1617* (London: Rowman & Littlefield, 2016), 169, 175–176, 221–224, 374; James TRACY, »The Road to Szigetvár: Ferdinand I's Defense of His Hungarian Border, 1548–1566«, *Austrian History Yearbook* 44 (2013): 26–30.

² Mehmet Mehdi ILHAN, »An Overview of the Ottoman Archival Documents and Chronicles«, *Tarih Araştırmaları Dergisi* 27 (2008), br. 44: 31–32.

³ Marinos SARIYANNIS, »Introduction: Political Thought and Practice in the Ottoman Empire«, u *Political Thought and Practice in the Ottoman Empire. Halcyon Days in Crete IX – A symposium held in Rethymno, 9–11 January 2015*, ur. Marinos Sariyannis (Rethymno: Crete University Press, 2019), xv–xvi.

⁴ Dušanka BOJANIĆ, »Dve godine istorije bosanskog krajišta (1479. i 1480) – prema Ibn Kemalu«, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 14–15 (1964): 47; Erhan AFYONCU, »Court chronicles«, u *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, ur. Gábor Ágoston i Bruce Masters (New York: Facts on File, 2009), 154.

⁵ Za svesrdnu pomoć prilikom pribavljanja osmanskih kronika i prigodom prevođenja problematičnih ulomaka veliku zahvalnost dugujem kolegi Okanu Büyüktapuu.

moguće da će buduća istraživanja rezultirati pronalazjenjem novih osmanskih izvora koji opisuju takve događaje.

Ovaj članak je druga u nizu od dvije predviđene studije. Prva studija, koja je trenutačno u procesu objave u drugoj publikaciji, sadržava analizu osmanskih narativnih izvora o napadima na Međimurje od posljednje četvrtine 15. stoljeća do kraja Dugoga turskog rata. Radi tematske zaokruženosti u ovoj se studiji također obrađuje izvore za razdoblje Dugoga turskog rata od 1600. do 1606. godine, ali u skraćenom i izmijenjenom obliku.

OSMANSKI NAPADI NA MEĐIMURJE NAKON OSVAJANJA VELIKE KANIŽE (1600.)

Osmanski povjesničar Abdülkadir Efendi (u. 1644. ili kasnije) u kronici *Târih* («Povijest») opisuje osmanski vojni pohod na Veliku Kanižu (1599. – 1600.).⁶ Ustvrdio je da je Međimurje bilo »pokrajina Zrinskih« (*Zrinski-oğlu vilâyeti*)⁷ i da su se u njemu okupljali neprijateljski odredi koji su napadali osmanska naselja i postrojbe u Podunavlju. Ti napadi bili su povod za osmanski pohod na Veliku Kanižu kojim su se Osmanlije namjeravali osvetiti »pokrajinama Zrinskih« (*Zrinski-oğlu vilâyetleri*) i »hrvatskim i mađarskim nevjernicima« za napade na osmansko područje (*Macar, Hırvat keferelerinden intikam lâzım olduđu mukarrer*). Za osvajanje Međimurja i područja oko Balatona (*Nehr-i Meymorya' [y]ı ve Balaton nehırleri*), navodi kroničar, »ključ« je bila utvrda Velika Kaniža (*Kal'a-i Kanije kiliddir*).⁸ Ta se tvrdnja može povezati s navodom osmanskoga povjesničara Kâtiba Çelebija (1609. – 1657.), koji je u djelu *Fezleke* («Sažetak») zapisao da je tijekom opsade Kaniže veliki vezir Yemişci Hasan-paşa (1601. – 1603.) ustvrdio da je Kaniža bila »ključ utvrda Međimurja i jezera Balatona i čvrsti zid zemlje nevjernika« (*Mekomorya ve Balaton gölü kilâ'ının kilîdi ve diyâr-ı küffârın sedd-i sedîdi*).⁹

Osmanski napadi isprva su bili neuspješni jer su u pomoć Međimurju i kraju oko Balatona pristigli »nevjernici« iz Hrvatske (*Hırvat*) i nepreciziranih europskih zemalja (*Firengistân*) pod vodstvom osoba koje Abdülkadir Efendi zove *Zrinski-oğlu* i *Nataşlı*. Vjerojatno se radilo o tadašnjim poglavarima obitelji Zrinski i Nádasdy, Jurju IV. Zrinskom (1549. – 1603.) i Ferencu II. Nádasdyju (1555. – 1604.).¹⁰ Zapisao je da su neprijatelji u »dolini Međimurje« (*Vâdi-yi Meymorya*) izgradili utvrde sa zemljanim

⁶ Autor Međimurje naziva »rijekom Međimurje« (*Nehr-i Meymorya*). Balaton također naziva rijekom (*Balaton nehri*). Ziya YILMAZER, ur., *Topçular Katibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi*, sv. I (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 100, 232, 278, 283, 290, 293, 295, 318, 347, 435. Dva su povjesničara u različitim navratima transkribirala dijelove Abdülkadirove kronike. Markus Köhbach je izvorno arabički zapis imena Međimurja transkribirao kao *Mimuriyye* (u hrvatskom izgovoru: *Mimurije*), a Ziya Yilmazer kao *Meymorya* (u hrvatskom izgovoru: *Mejmorja*) i naveo je da se u izvorniku koriste dva oblika: ميموروم هي ايموروم, pri čemu je prvi oblik u izvorniku prekrizen i zamijenjen drugim. Budući da je za arabičko pismo svojstveno izostavljanje samoglasnika i mogućnost njihova ambivalentnog čitanja (a kao *aie*; u kao *olu*), navedeni toponimi mogu se pročitati i kao *Memurye* (*Memurje*) i *Meyemurye* (*Mejemurje*). Markus KÖHBACH, »Die Feldzüge nach Neuhausel und Kanizsa in den Jahren 1599 und 1600 nach der Osmanischen Chronik des 'abdu'l-Qâdir Efendi« (doktorska disertacija, Sveučilište u Beču, Beč, 1976), 129. Köhbachova disertacija nije mi bila dostupna i prenosim je kako je navedena u: Burcu ÖZGÜVEN, »The palanka: a characteristic building type of the Ottoman fortification network in Hungary«, u *Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art, Utrecht, The Netherlands, August 23–28, 1999*, ur. Machiel Kiel, Nico Landman i Hans Theunissen (Utrecht: Universiteit Utrecht, 2001), 3; Z. YILMAZER, *Topçular Katibi*, sv. I, 278, 290. Za više o osmanskom načinu bilježenja domaćih toponima vidjeti: Anđelko VLAŠIĆ, »Mađarski antroponimi i toponimi u osmanskim poreznim popisima Slavonije i Srijema u 16. stoljeću«, u *Od geografske lingvistike do geografske onomastike IX. Ime i društvo na periferiji mađarskog govornog područja*, ur. Ferenc Vörös i Ana Lehocki-Samardžić (Szombathely; Osijek: Savaria University Press; Institut za jezik Glotta, 2018), 171–179.

⁷ Zrinske se u tekstu naziva »nevjernicima Zrinskima« (*Zrinski kefereleri*). Z. YILMAZER, *Topçular Katibi*, sv. I, 278.

⁸ Z. YILMAZER, *Topçular Katibi*, sv. I, 278; B. ÖZGÜVEN, »The palanka«, 3.

⁹ Zeynep AYCIBIN, »Kâtib Çelebi: Fezleke. Tahlil ve Metin« (doktorska disertacija, Sveučilište likovnih umjetnosti Mimar Sinan, Istanbul, 2007), 110, 124, 367.

¹⁰ Z. YILMAZER, *Topçular Katibi*, sv. I, 290–295.

nasipima (*tabur*)¹¹ i odande prešli Muru u smjeru Kaniže.¹² Može se zaključiti da je Međimurje kao prva linija obrane od Osmanlija štitilo jednostavnim zemljanim, a vjerojatno i drvenim utverdama, te da su u njemu tijekom ratnih operacija 1599. i 1600. taborovali domaći i strani habsburški odredi.

Osmanski pohod na Veliku Kanižu završio je s uspjehom jer su osmanske snage nakon opsade koja je trajala od početka rujna do 22. listopada 1600. uspjele prisiliti kanišku posadu na predaju. Međimurje i okolne pokrajine nakon pada Kaniže bile su izložene stalnim osmanskim pograničnim napadima. Habsburgovci su naredne godine pokušali preoteti Kanižu. U neuspjeloj dvomjesečnoj opsadi sudjelovao je i Juraj IV. Zrinski, kojega Kâtib Çelebi zove *Zirin-oğlu* («sin Zrina» ili »Zrinski») i opisuje kao jednog od najvažnijih habsburških vojskovođa, a njegove postrojbe naziva »ljudima Zrinskoga iz Međimurja« (*Mekomorya'dan Zirin-oğlu âdemleri*). Zapisao je da je habsburška vojska koja se okupljala s ciljem napada na Kanižu bila stacionirana u vojnom logoru kod Varaždina (*Varajdin*). Naveo je i da je Yemişci Hasan-paşa na čelu osmanske vojske namjeravao napasti Međimurje nakon što bi, kako je pogrešno pretpostavljao, habsburška vojska iz smjera Varaždina krenula u osvajanje osmanskog Budi-ma. Međutim, habsburške su snage opsjele Kanižu i time omele vezirov plan.¹³

Tijekom posljednjih godina Dugoga turskog rata Međimurje je ponovo bilo u fokusu osmanskih ratnih planova. Gazi Giray II., kan Krimskoga Kanata (1588. – 1596. i 1597. – 1607.), tatarske države koja se prostirala na sjevernoj obali Crnoga mora od 15. do 18. stoljeća. Krimski je Kanat bio vazalna država Osmanskoga Carstva i slao je svoju konjicu kao pomoćne snage u brojnim osmanskim pohodima. Gazi Giray II. predvodio je tatarsku konjicu u ratnim operacijama na području Ugarske tijekom Dugoga turskog rata.¹⁴ Tatarski kan i njegova konjica su hladne mjesece od listopada nadalje tijekom 1602. proveli u Pečuhu, lokaciji koju je osmansko vodstvo odredilo kao zimovalište za tatarsku vojsku. Iz Pečuha je tatarska konjica napala brojna naselja diljem Ugarske. U nedatiranom pismu koje je poslao osmanskom sultanu Mehmedu III. (1595. – 1603.) Gazi Giray II. je napisao da su se te zime rijeke zaledile pa su Tatari, jašući preko leda, dvaput provalili (*iki def'a akın etdiriliip*) u Međimurje (*Medyemorya* u transkripciji Cengiza Orhonlua; *Megemorya* u transkripciji Elvine Abduvaliyeye; *Medyemorya* i *Medyemorye* u transkripciji Ahmeta Türka).¹⁵ Napali su i »mjesto Karka« (*Karka nâm mahal urulur*), za koje nema drugih podataka u izvoru. Ahmet Türk pretpostavlja da se radi o rijeci Krki, odnosno da su Tatari prodrli sve do Dalmacije. Moja je pretpostavka da se radi o rijeci Velikoj Krki (slovenski: Kerka ili Krka; mađarski: Kerka) koja teče kroz današnju sjevernu Sloveniju i jugozapadnu Mađarsku sjeverno od Mure i zatim u nju utječe. Gazi Giray II. zapisao je da su njegovi tatarski odredi provalili i u zemlje uz rijeku Rabu (u izvoru: *Rabe*; mađarski: Rába, njemački: Raab) u zapadnoj Ugarskoj, pa je moguće da se »Karka« nalazila negdje u blizini, a ne toliko južno koliko je dalmatinska rijeka Krka.¹⁶ U kasnijem, također nedatiranom pismu Gazi Giray II. nazvao je opisane napade u jugozapadnoj i zapadnoj Ugarskoj »provalom u Međimurje« (*Medyemorya'ya akın*),¹⁷ čime je pridao određenu važnost Međimurju navevši ga kao najbitniju geografsku odrednicu spomenutih napada.

¹¹ Robert DANKOFF, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü* (Istanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 2004), 254.

¹² Z. YILMAZER, *Topçular Katibi*, sv. I, 290.

¹³ AYCIBIN, »Kâtib Çelebi«, 380–381; 401.

¹⁴ Elvina ABDUVALIYEVA ER, »Bora Gazi Giray Han: Hayatı ve Eserleri« (doktorska disertacija, Sveučilište u Ankari, Ankara, 2011), 7, 36.

¹⁵ *Megemorya* je u hrvatskom izgovoru *Međemorja*, a *Medyemorye*/*Medyemorye* je *Medjemorje*/*Medjemorje*. Na temelju priređivačke transkripcije može se pretpostaviti da ih se u arabičkom izvoru može pročitati i kao *Megemurye* i *Medyemurye*, odnosno u hrvatskom izgovoru *Međemurje*. Cengiz ORHONLU, ur., *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler. Telhîsler (1597-1607)* (Istanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970), 53; E. ABDUVALIYEVA ER, *Bora Gazi Giray*, 281; Ahmet TÜRK, »The Crimean Khanate under the Reign of Gazi Giray II« (magistarski rad, Sveučilište Bilkent, Ankara, 2000), 85–87.

¹⁶ C. ORHONLU, *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler*, 53; ABDUVALIYEVA ER, *Bora Gazi Giray*, 281; A. TÜRK, *The Crimean Khanate*, 85–87.

¹⁷ C. ORHONLU, *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler*, 55.

Osmanski povjesničar İbrahim Peçevî (1574. – 1650.). u djelu *Tarih-i Peçevi* («Pecevijeva povijest») također spominje tatarski pohod s kraja 1602. Međutim, šturo ga opisuje navodeći da je tatarski kan »provalio u hrvatsku zemlju. Ali nije bio uspješan kako je želio i nije osvojio plijen« (*Hırvât memleketine akına gitmiş idi. Ve ol murâd üzere iş göremedi ve ganîmet alamadı*)¹⁸ i time implicirajući da je sâm tatarski kan pohod smatrao neuspješnim.¹⁹ Suprotno uobičajenom opisu osmanskih provala Peçevî je izostavio preciziranje tatarskih pothvata i zapisao je da tatarski ratnici nisu osvojili plijen, zbog čega se može nagađati da su u Međimurju naišli na otpor domaćih snaga ili da su čak bili poraženi.

Gazi Giray II. spominje tatarske provala u Međimurje i u nedatiranom pismu upućenom sultanu Ahmedu I. (1603. – 1617.). U pismu ustvrđuje da su njegovi odredi »provaljivali, te razarali i uništavali Međimurje i druge neprijateljske zemlje« (*akınlar edîp Medyemorya ve sâir memâlik-i a'dayı harâb ve hasârât eyleyip*), ali ne kaže kada.²⁰ Vremenski okvir može se donekle precizirati na temelju podatka da je tatarska vojska zimovala u Ugarskoj na prijelazu iz 1602. u 1603. i na prijelazu iz 1604. u 1605.²¹

Sokolluzade Lala Mehmed-paša (u. 1606.), u to vrijeme vrhovni zapovjednik osmanske vojske u Ugarskoj, u nedatiranom pismu upućenom velikom veziru Yemişciju Hasan-paši (1601. – 1603.) spominje tatarsku provalu u Međimurje u zimskim mjesecima 1602./1603. te ustvrđuje da su provalili zajedno s drugim osmanskim odredima. U pismu stoji da su »tatarski vojnici i vojnici Pečuškog, Sigetškog i Požeškog sandžaka s podložnicima bosanskoga beglerbega Mehmed-paše²² i vojnicima pješacima koji su došli iz Bosne« (*asâkir-i tatar ve Peçuy ve Sigetvar ve Pojega sancakları asker[leri] ve Bosna beğlerbeyisi Mehmed Paşa kulları ile ve Bosna'dan gelen piyâde asker ile*) provalili na područje srednjovjekovne Slavonije²³ i Međimurja²⁴ (*Idlovin ve Medyumurye câniblerine akın edîp*) i »zapalili bezbrojne palanke, kasabe i sela, zarobili mnogo muškaraca i žena, te postigli brojne uspjehe« (*bî-hadd ü şumâr palanka ve kâsabat kariyyeleri ihrâk olunup zükûr ve inâsdan hayli esîr çıkarup küllî yüz akıkları eylemişlerdür*). Zanimljiva je pašina tvrdnja da do toga napada »nitko od islamskih vojnika nije uspio stići do mjesta do kojega su stigli podložnici spomenutoga tatarskoga kana« (*müşârunileyh han kulları bu def'a varduğı yere şimdiye değîn asker-i islâmdan bir ferd varmak müyesser olmamışdur*).²⁵ Možda je u pismu – koje je uputio nadređenoj osobi, i to drugoj osobi u Carstvu – namjerno preувелиčavao pothvate vojske pod svojim zapovjedništvom.

¹⁸ Emine ÖZCAN, »İbrahim Peçevî Efendi'nin Hayatı ve Peçevî Tarihi'nde Yer Alan Bazı Sosyo-Kültürel Kavramlar« (magistarski rad, Sveučilište Gazi, Ankara, 2007), 20; usp. TÜRK, *The Crimean Khanate*, 87, f250; usp. PEÇEVÎ İBRAHİM EFENDİ, *Peçevî Tarihi*, prir. Bekir Sıtkı Baykal, sv. II (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), 236: »Han hazretleri o sırada Hırvat ülkesine akına gitmiş idi. Ancak, istenildiği gibi iş göremedi ve ganîmet alamadı.«

¹⁹ A. TÜRK, *The Crimean Khanate*, 87.

²⁰ C. ORHONLU, *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler*, 92; E. ABDUALIYEVA ER, *Bora Gazi Giray*, 283–284.

²¹ A. TÜRK, *The Crimean Khanate*, 99.

²² Moguće je da se radilo o Tataru Mehmed-paši (u. 1608. ili 1609.), bosanskom beglerbegu tijekom 1010. prema islamskom kalendaru, odnosno između 2. srpnja 1601. i 19. lipnja 1602. prema gregorijanskom kalendaru. Iz toga bi se moglo zaključiti da se opisana tatarska provala možda dogodila u zimskim mjesecima na prijelazu iz 1601. u 1602. Mehmed SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, sv. 4 (Istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1075; Safvet-beg BAŞAGIĆ-REDŽEPAŠIĆ, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od g. 1463.–1850.)* (Sarajevo: vlastita naklada, 1900), 53; Alija BEJTIĆ, »Iz Drnišlijina zbornika bosanskih memorijala 1672–1719.«, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* 4 (1976): 182. Osmanske pokrajine nabrojane u gornjem citatu prostirale su se na području današnje južne Mađarske, Slavonije i Bosne.

²³ Priređivač je taj toponim transkribirao kao *Idlovin* i naveo kako glasi u izvoru: *إيدولون*. To je vjerojatno alternativni oblik riječi *İslovin*, što je osmanski oblik naziva za srednjovjekovnu Slavoniju, tada poznatu pod imenom Slovinje. C. ORHONLU, *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler*, 72; BOJANIĆ, »Dve godine historije«, 36; Alemko GLUHAK, »Ime Slavonije«, *Migracijske i etničke teme* 19 (2003), br. 1: 114.

²⁴ Priređivač je u ovom primjeru taj toponim transkribirao kao *Medyumurye*, a u imenskom kazalu i kao *Medyumurye* (u hrvatskom izgovoru *Međimurje* i *Međumorje*). C. ORHONLU, *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler*, 72, 143.

²⁵ C. ORHONLU, *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler*, 71–72.

Osmanski povjesničar Sâfî Mustafa Efendi (u. 1616.) u djelu *Zübdetü't-tevârih* («Sažetak povijesti») opisuje pozne godine Dugoga turskog rata i ratne operacije osmanske vojske u zapadnoj Ugarskoj.²⁶ Teško je pratiti vremenske odrednice u Sâfijevu djelu zbog čestog izostavljanja istih. Zapisao je da je između lipnja i kolovoza 1605. dio osmanskih zapovjednika predložio Sokolluzadeu Lali Mehmed-paši, koji je tada bio osmanski veliki vezir (1604. – 1606.), da napadnu područje »na strani utvrde Kaniže« (*kal'a-i Kanije cânibinde*). Sâfî je naveo da je to »pokrajina Međimurje« (*iyâlet-i Megumorya*)²⁷ i ustvrdio je da je »poznata po bogatstvu i brojnosti stanovnika« (*kesret-i mâl ü menâl ve vefret-i ehl ü 'ayâl ile meşhûr*). Kao razlog za napad zapovjednici su naveli bogatstvo te pokrajine i ustvrdili da je materijalno stanje osmanskih vojnika na pohodu bilo loše, pa bi se ono moglo popraviti pljačkom neprijateljske pokrajine. Veliki vezir je pod pritiskom tih zapovjednika pristao da se napadne Međimurje. Da bi o tome obavijestio sultana, zapovjedio je vojnom sucu po imenu Vildânzâde Mevlânâ Ahmed da pošalje izvještaj u prijestolnicu. Vojni sudac se tome suprotstavio i ustvrdio je da bi u slučaju pohoda na Međimurje osmanski teritoriji u Ugarskoj ostali nezaštićeni pred habsburškim napadima, a osmanski sultan bi velikog vezira smatrao odgovornim. Zato je predložio sljedeći plan: ako osmanska vojska uspije osvojiti habsburške utvrde u sjevernoj Ugarskoj – koje su bile prvotni cilj pohoda – unutar 80 od planiranih 100 dana predviđenih za pohod, u preostalim 20 dana moglo bi se napasti Međimurje. Takav razvoj događaja ne bi razljutio sultana, a to je bio glavni izvor strahovanja velikog vezira, navodi kroničar. Mehmed-paša je prihvatio Vildânzâdeov plan, odustao od pohoda na Međimurje i zapovjedio vojsci da krene u smjeru habsburških utvrda u sjevernoj Ugarskoj. Kasniji razvoj događaja, pokazalo se, nije ostavio vremena za napad na Međimurje, pa je ono izbjeglo razaranja.²⁸

Osmanski povjesničar Mehmed bin Mehmed Edirnevî (u. nakon 1640.) u djelu *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr* («Izbor iz povijesti i vijesti») također opisuje ratne događaje iz ljeta 1605. koje je opisao Sâfî Mustafa Efendi. Edirnevî dodaje neke nove podatke, pa tako navodi da je tijekom spomenutog pohoda osmanska vojska neko vrijeme bila smještena u Osijeku. Ondje je zasjedalo vojno vijeće i raspravljalo o daljnjem smjeru pohoda – dakle, tu se radi o onom razgovoru velikog vezira i osmanskih zapovjednika koji opisuje Sâfî. Edirnevî, međutim, iznosi drugačiju verziju događaja: janjičarski odredi imali su namjeru ići u pljačku Međimurja (*Mekemorya*)²⁹ i zato su pohitali za jedan dan putovanja ispred glavnine osmanske vojske. Međutim, bili su opozvani i krenulo se u smjeru habsburške utvrde Ostrogon (mađarski: Esztergom) u sjevernoj Ugarskoj.³⁰ Dakle, Edirnevî iznosi nešto drugačiji prikaz događaja, ali s istim pozitivnim ishodom za Međimurje.

Kâtib Çelebi i İbrahim Peçevî također su opisali osmanski pohod u ljeto 1605. Pritom su koristili navedenu Sâfijevu kroniku kao predložak, što se jasno vidi u sljedećim odlomcima. Kâtib Çelebi je u svojem spomenutom djelu napisao da je sredinom lipnja 1605. na vojnom vijećanju u Osijeku dio osmanskih zapovjednika nagovarao Sokolluzadea Lali Mehmed-pašu da pohod ne usmjeri prema Budiimu, nego prema »pokrajini Međimurje koja se nalazi na strani Kaniže« (*Kanije cânibinde vâki' eyâlet-i Mekomorya*).³¹ Ta je pokrajina »vrlo razvijena i poznata po bogatstvu, te do sada onamo neprijateljska noga nije kročila pa je stanovništvo mirno« (*gâyet ma'mûr ve kesret-i mâl ü menâl ile meşhûr olup ile'l-ân yâd ayak basmamağla halkı âsûdedir*). Ovdje vidimo kako još jedan autor naglašava posebnost Međimurja po tome što nije iskusilo osmanske napade. Iz gornjeg citata je razvidno da je dio osmanskih

²⁶ İbrahim Hakkı ÇUHADAR, ur., *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-Tevârih'i* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi, 2003), sv. I, LXXXVII.

²⁷ U hrvatskom izgovoru bilo bi *Međumorya*. Na temelju transkripcije može se pretpostaviti da se u arabičkim izvoru može pročitati i kao *Megumurye* (*Međumurje*). I. H. ÇUHADAR, *Mustafa Sâfî*, sv. II, 10–12.

²⁸ I. H. ÇUHADAR, *Mustafa Sâfî*, sv. II, 10–12.

²⁹ U hrvatskom izgovoru bilo bi *Međemorja*, a može se pretpostaviti da se u arabičkom izvoru taj toponim može čitati i kao *Mekemurye*, odnosno *Međemurje*. Abdurrahman SAĞIRLI, »Mehmed b. Mehmed Er-Rumi (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbar'ı ve Tarih-i Al-i Osman'ı (Metinleri, Tahlilleri)« (doktorska disertacija, Sveučilište u Istanbulu, Istanbul, 2000), 7–8, 52–54, 633.

³⁰ A. SAĞIRLI, »Mehmed b. Mehmed«, 52–54, 633.

³¹ *Mekomorya* se u arabičkom izvoru vjerojatno može čitati i kao *Mekumurye*, odnosno u hrvatskom izgovoru *Međumurje*.

zapovjednika želio napasti Međimurje radi ratnog plijena. Spomenuti vojni sudac Vildânzâde Mevlânâ usprotivio se toj ideji, navodi Kâtib Çelebi, te je uspio uvjeriti velikog vezira da odustane od toga pohoda i vojsku usmjeri prema Ostrogonu.³²

Kâtib Çelebi u svojem navedenom djelu opisuje još jedan događaj tijekom kojega je Međimurje izbjeglo osmanski napad. Naime, niti godinu dana nakon zbivanja opisanih u gornjim odlomcima Sokolluzade Lala Mehmed-paša je 10. svibnja 1606. u Istanbulu obznanio svoj plan da povede vojsku na pohod preko Osijeka, zatim uz obalu Drave prema Legradu, te da sjeverno od Legrada preko Mure prijeđe u Međimurje. Odande bi išao na sjever u zapadnu Ugarsku, gdje se namjeravao susresti sa savezničkom vojskom erdeljskoga vojvode Istvána Bocskaya (1557. – 1606.) koji bi napredovao preko Požuna, a zatim bi zajedno krenuli na Beč. Veliki vezir je, međutim, odustao od toga plana, uslijed čega je Međimurje opet izbjeglo ratna razaranja.³³

Dugi turski rat završio je 11. studenoga 1606. potpisivanjem Mira na ušću rijeke Žitve, čime je prestala opasnost za Međimurje od osmanskih ofenziva. Rat je pokazao da Osmansko Carstvo više nije bilo sposobno poduzimati daljnja osvajanja, uslijed čega je došlo do stabilizacije habsburško-osmanske granice za narednih 80 godina. Granica se i dalje protezala tokom Mure na potezu od Velike Kaniže do Legrada, pa je Međimurje ostalo na prvoj crti obrane i podložno mogućnosti osmanskih pograničnih napada.

OSMANSKI NAPADI NA MEĐIMURJE U PUTOPISU EVLIJE ČELEBIJA

U osmanskim narativnim izvorima korištenima u ovom radu ne spominju se osmanski napadi na Međimurje u razdoblju od 1606. do 1660. Prvi sljedeći spomen Međimurja nalazi se u djelu *Seyâhatnâme* (»Putopis«) osmanskog putopisca Evlije Čelebija³⁴ (1611. – 1685. ili kasnije). Evlija, među ostalim, opisuje svoja putovanja kroz hrvatske zemlje tijekom prve polovice 1660-ih³⁵ i nekoliko osmanskih napada na područje današnje Slovenije i središnje te sjeverne Hrvatske. Pri opisu Čakovca ustvrđuje da osmanske snage nikad nisu opsjedale tamošnju utvrdu, ali kaže da su osmanski džebedžije³⁶ opljačkali »varoš sela« (*cebeciler varoş kurâlar gâret etmişdir*),³⁷ pri čemu vjerojatno misli na čakovečka naselja pored utvrde. O tom napadu nisam našao drugih podataka. Nadalje, Evlija opisuje kako su Osmanlije harali Međimurjem i odnijeli »bezbroy roblja i mnogo ratnog plijena« u listopadu i studenome 1660. kada su u skladu sa sultanskim naredbama (*fermânlar üzre*) provaljivali sve do zemalja Unutrašnje Austrije³⁸ (*Dodoška*) i otimali velik plijen. Evlija ustvrđuje da je 5000 kninskih (*Kininli*), sinjskih (u objavljenj transkripciji pogrešno transkribirano kao *Kininli*, dok u izvorniku najvjerojatnije stoji: *Sinli*), pakračkih (*Pakriçse*) i nadinskih (*Nadinli*) gazija³⁹ (*gâziler*) provalilo u Slavoniju

³² Z. AYCIBIN, »Kâtib Çelebi«, 495–496.

³³ Z. AYCIBIN, »Kâtib Çelebi«, 514.

³⁴ Evlija je putopiščevo osobno ime, dok je »čelebi« (osmanski turski: *çelebi*) osmanska titula u značenju »gospodin«. Stoga ću putopisca u članku nazivati osobnim imenom.

³⁵ Za više podataka o Evlijinim putovanjima kroz hrvatske zemlje vidjeti: EVLIJA ČELEBI, *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, prev. i ur. Hazim Šabanović (Sarajevo: Svjetlost, 1967).

³⁶ Džebedžije su pripadnici posebne postrojbe osmanske vojske, vojnici oklopnici koji su se brinuli o oružju i vojnoj logistici janjičarskih odreda. Abdulah ŠKALJIĆ, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku* (Sarajevo: Svjetlost, 1966), 234.

³⁷ EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt). İndeksli tipkibasım*, prir. Seyit Ali Kahraman (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), sv. V, 161a34; EVLIYÂ ÇELEBI B. DERVIŞ MEHEMMED ZILLÎ, *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, prir. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman i İbrahim Sezgin, sv. V (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 274; EVLIYA ÇELEBI, *Putopis*, 243–244.

³⁸ Unutrašnja Austrija je naziv koji se od 14. do 17. stoljeća koristio za habsburške nasljedne zemlje Korušku, Štajersku, Kranjsku i austrijsko primorje (Istra, Gorica, Gradiška i Trst).

³⁹ Gazija (osmanski turski: *gazi*) islamski vojnik koji se bori protiv nemuslimana.

(*İslovin*), Hrvatsku (*Hirvadistân*) i Međimurje (*Mekemorya*)⁴⁰ i ondje su uništavali, pljačkali i porobljavali domaće stanovništvo.⁴¹

Putopiščevo nabrajanje sandžaka iz kojih su potjecali pojedini osmanski napadači može se povezati s Evlijinim opisom razgovora s hrvatskim banom Nikolom VII. Zrinskim (1620. – 1664.) u čakovečkom dvorcu. Evlija ne precizira kada se taj razgovor odvio, ali za pretpostaviti je da je to bilo u studenome 1660. Tada se Nikola VII. putopiscu »mnogo žalio« na osmanske vojnike iz Kaniškog ejaleta i Hercegovackog i Požeškog sandžaka (*Zirinoğlu Kanijalı ve Hersekli ve Pojegaludan pek şikâyet ederlerdi*) zbog napada na posjede Zrinskih.⁴² Evlija je branio kaniškoga beglerbega Sühraba Mehmed-pašu kada su se pred banom na osmanskoga zapovjednika požalili banovi podanici ustvrdivši da su »kaniške čete« (*Kanijalı çeteleri*) »neprestano« (*dâ'imâ*) pljačkale »uz obalu rijeke Mure« (*nehr-i Morava* [sic!] *kenârında*) te pobile 300, a zarobile 200 stanovnika iz utvrde *Yeleşke*.⁴³ Moguće je da se radilo o nekom međimurskom naselju s utvrdom na obali Mure koje su poharali osmanski pogranični odredi iz Velike Kaniže. Šabanović navodi da je spomenuta utvrda »grad Peška na Muri«, ali ne pojašnjava svoju tvrdnju.⁴⁴ Nisam pronašao naselje na Muri s takvim imenom. Iako je mala vjerojatnost za to, može biti da se radi o toponimu Kolatseg (Kollátszeg), odnosno lokaciji koja se danas katastarski nalazi u sastavu južnomadžarskoga naselja Murakeresztúr. Naime, između toga toponima i rijeke Mure nalazi se predio koji tamošnji stanovnici zovu Vár ili Grád. Druga, još manje vjerojatna mogućnost jest da se radi o toponimu Lapšina na krajnjem sjeveru Međimurja.⁴⁵

Moja je pretpostavka da se radi o današnjemu mađarskom naselju Pölöske, koje se nalazi 40-ak kilometara sjeverno od Nagykanizse. U prilog tom tumačenju ide činjenica da se u Evlijinu putopisu toponim *Yeleşke* (طكشلي) zbog ambivalentnog arabičkog pisanja prvoga grafema može pročitati i kao *Peleşke* (مكشلي).⁴⁶ Pölöske se od 1335. u izvorima spominje kao *Peleske* i to ime se koristi sve do modernog razdoblja. U naselju je od 14. stoljeća postojala snažna utvrda čiji je vlasnik prvo bila obitelj Hahót, zatim obitelj Ördög od Peleskea, a od 1660. obitelj Nádasdy. Utvrdu su zauzele osmanske snage u srpnju 1664. za vrijeme Austrijsko-turskog rata, a preotela ju je habsburška vojska tijekom početnih godina Velikog bečkog rata.⁴⁷

Ako je Peleske doista ona utvrda, odnosno naselje za koje Evlija kaže da su ga Osmanlije poharali 1660. godine, onda se u opisanom slučaju ipak nije radilo o osmanskoj provali u Međimurje. Osim toga, trebalo bi uzeti u obzir da Evlija u gore citiranom odlomku iz petog sveska *Putopisa* implicira da je Peleske bio posjed Zrinskih: Nikola VII. se, kako Evlija piše, žalio na napade osmanskih odreda iz

⁴⁰ U latiničkoj transkripciji *Putopisa* Međimurje se navodi u obliku *Mekemorya* (u hrvatskom izgovoru *Međemorja*), a na temelju arabičkog rukopisa može se pročitati kao *Mekemurye* (*Međemurje*). EVLIYÂ ÇELEBI, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 240, 265, 279, 346; EVLIYÂ ÇELEBI B. DERVIŞ MEHEMMED ZILLÎ, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizi-ni*, prir. Seyit Ali Kahraman i Yücel Dağlı, sv. VI (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 87, 105, 106, 108, 118, 128, 234, 309, 310, 314, 315, 317, 322, 323, 348; EVLIYÂ ÇELEBI B. DERVIŞ MEHEMMED ZILLÎ, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizi-ni*, prir. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman i Robert Dankoff, sv. VII (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 1, 33; EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 164b3.

⁴¹ EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 164a33–164b3; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 279; EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 255.

⁴² EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 162b2–3; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 276; EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 249.

⁴³ U hrvatskom izgovoru se može pročitati kao *Jeleške*. EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 162a25–27; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 275–276; usp. EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 248.

⁴⁴ EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 248.

⁴⁵ Na ovom komentaru i informacijama zahvaljujem prof. dr. sc. Hrvoju Petriću.

⁴⁶ EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 162a26.

⁴⁷ Dezső CSÁNKI, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, sv. III (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1897), 23–24, 93, 174; Hans H. A. HÖTTE, *Atlas of Southeast Europe. Geopolitics and History. Volume One: 1521–1699* (Leiden; Boston: Brill, 2015), 142.

Kaniškog ejaleta, a banovi podanici su istaknuli Peleske kao nedavnu metu osmanskog napada. U sedmom svesku *Putopisa*, međutim, Evlija izravno kaže da je Peleske bio posjed Zrinskih (*hâlâ Zirinoğlu hâssî imiş*)⁴⁸ i tom tvrdnjom kontrira gore spomenutim neosmanskim izvorima.⁴⁹

Evljin opis osmanskih napada na Međimurje pokazuje da je u spomenutim godinama ta pokrajina proživljavala teške trenutke. I neosmanski izvori svjedoče o tome da je bilo teško zaustaviti česte osmanske napade, posebice uokolo Novog Zrina između 1660. i 1664.⁵⁰ Neprestani pogranični upadi u vrijeme mira pretvorili su se u otvoreni ratni sukob za vrijeme Austrijsko-turskog rata (1663. – 1664.). Nikola VII. trudio se ojačati straže na Muri i s tristo je konjanika vodio ophodnje uzduž rijeke. U studenome 1663. porazio je tatarsku vojsku od dvije tisuće vojnika koji su zajedno s lokalnim osmanskim odredima iz Kaniže namjeravali napasti Međimurje.⁵¹ Moguće je da i Evlija spominje taj događaj, budući da je u *Putopisu* ustvrdio da je osmanski zapovjednik Kaplan Mustafa-paša u studenome 1663. i tijekom zimskih mjeseci na prijelazu iz 1663. u 1664. s 50 000 vojnika napao Slavoniju (*İslovin*), Međimurje i posjede obitelji Zrinski, Batthyány i Nádasdy (*Zirinoğlu ve Beganoğlu ve Nadajoğlu*) te stigao »sve do rijeke Mure, rijeke Drave i rijeke Rabe« (*tâ nehr-i Morava [sic!] ve nehr-i Drava ve nehr-i Raba'ya*).⁵² Moguće je da se Nikola VII. u studenome 1663. prilikom odbijanja osmanskoga pokušaja prelaska Mure sukobio upravo s odredima Kaplana Mustafa-paše. Povod za navedene osmanske napade bila je činjenica da je Nikola VII. iz Novog Zrina opetovano napadao osmanski teritorij. Kaplan Mustafa-paša je zato poslan sa svojim odredima na zimovanje u Veliku Kanižu i odande je provaljivao u Međimurje i druge spomenute pokrajine. Zato je moguće da su osmanske snage bile odbijene u studenome 1663., ali da su uspjele napasti Međimurje u narednim mjesecima.

Na svojoj je sjevernoj i istočnoj granici uz Muru Međimurje bilo zaštićeno nizom čardaka, odnosno stražarnica koje su služile za obavještanje o osmanskim napadima. Naselja Legrad, Kotoriba, Hodošan i Goričan, koja se nalaze uz desnu obalu Mure (osim Legrada koji se danas nalazi na desnoj obali Drave) u spomenutim su godinama činila južni dio pogranične obrambene linije nasuprot koje se nalazila Velika Kaniža kao najbliže osmansko uporište. Na karti Giovannija Giusepea Spalle iz 1670. uz Muru je ucrtano devetnaest čardaka, a na karti Giacomina Cantellija iz 1690. nalazi se jedanaest manjih utvrda ili stražarnica, dok se u drugim izvorima spominje četrnaest vojnih objekata uz Muru.⁵³ »Iako postoje stražarnice uz Muru, zbog velike udaljenosti među njima kontrola terena je nemoguća,« ustvrdio je Nikola VII. u pismu koje je 1642. poslao hrvatsko-ugarskom kralju Ferdinandu II (1618.-1637.).⁵⁴

Koliko je ta tvrdnja bila istinita, pokazuje Evljin opis osmanske provale preko Mure upravo pored spomenutih stražarnica. Putopisac navodi da su Zrinski uzduž hrvatske granice s Osmanskim Carstvom, uključujući i desnu obalu Mure, izgradili »čvrste kule međusobno udaljene za jedan doseg topovskoga

⁴⁸ EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (VII–VIII. cilt)*, sv. VII, 2b22; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VII, 3.

⁴⁹ Evlija na više mjesta u *Putopisu* povezuje sa Zrinskima posjede koji nisu bili pod njihovom vlašću: za Zagreb, Krapinu, Čazmu, Koprivnicu i druga naselja tvrdi da su bili posjedi Zrinskih. EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 164a28; sv. VI, 185a31, 186a6, 186b6; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 279; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VI, 318, 319, 320; EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 255, 489, 492, 493. Za više o tome vidjeti: Anđelko VLAŠIĆ, »Obitelj Zrinski u Putopisu Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima«, *Povijesni prilozi* 52 (2017): 33–35.

⁵⁰ PETRIĆ, FELETAR i FELETAR, *Novi Zrin*, 66–69.

⁵¹ Vladimir KALŠAN, *Nikola Zrinski Čakovečki (1620.-1664.)* (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2014), 19–20.

⁵² EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. VI, 137a4–6; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VI, 234; EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 371–372.

⁵³ Ljerka PERČI, »Neki prikazi tvrđave Legrad iz 16. i 17. stoljeća«, *Muzejski vjesnik. Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske* 9 (1986): 15; PETRIĆ, FELETAR i FELETAR, *Novi Zrin*, 18–26; Vladimir KALŠAN, *Međimurska povijest* (Zagreb: Vladimir Kalšan, 2006), 62–63, 84–85, 99; V. KALŠAN, *Nikola Zrinski*, 14.

⁵⁴ V. KALŠAN, *Nikola Zrinski*, 6–7, 9.

hica« (*birbirinden birer top menzili ba'îd metîn kulleler*).⁵⁵ Opisao je prelazak tatarskih odreda preko Mure u Međimurje u lipnju 1664. i ustvrdio da je i sâm sudjelovao u tom pohodu. Zapisao je da je 36 000 Tatara »na blagom [riječnom] prijelazu s lakoćom prešlo Muru« (*nehr-i Morava'yi [sic!] suhûletle bir latîf geçitden geçüp*). Posade najbližih stražarnica primijetile su prolazak neprijateljske konjice i počele su pucati iz topova. Svaka je stražarnica po jednom zapucala »tako da je grmljavina topova uzdrmala svu dušmansku pokrajinu, te se na sve strane saznalo o nama« (*her kal'a birer top atmağa başlayup bir ânda cemî'i kâfiristânü top sadâsi tutup cihâna haberimiz şâyî' oldü*). Tatarski se vojnici nisu obazirali na pucnjavu, nego su zamijenili umorne konje odmornima i nastavili jahati dan i noć prema zapadu (*ol gün ol gece yine cânib-i garba göz açdırmayup çapdik*), zapisao je Evlija. Zatekli su »nevjernike« u selima i kućama, te su »u plodnoj dolini« (*bir fezâ-yı mahsûldâr içre*) napali »70–80 naprednih i razvijenih naselja« (*yetmiş seksen pâre ma'mûr u âbâdân belâdeleri*), opljačkali imovinu i životinje te zapalili kuće. Zatim su se zaputili dalje prema zapadu do »velike utvrde Saboč« (*kal'a-i azîm Saboç*) i ondje porobili »oko 3000 slavonskih (*İslovin*) mladića i djevojaka« (*üç bin kadar İslovin mahbûbu ve mahbû[be]leri*) koji su radili »po njivama, vinogradima i vrtovima« (*zirâ'atde ve bâğ u bâğçelerinde*). Nakon što su nakupili mnogo plijena, nastavili su u smjeru sjevera prema naselju po imenu *Islançe*.⁵⁶ Iako je u spomenutim toponimima teško prepoznati imena današnjih naselja, geografske naznake upućuju na to da se nije radilo o međimurskim naseljima, nego o naseljima u Štajerskoj, te stoga neću dalje analizirati opis toga područja. Pretpostavljam da se radilo o Štajerskoj budući da su, kako putopisac navodi, tatarski odredi nakon prelaska Mure dan i noć jahali prema zapadu, a nakon toga još prema zapadu i zatim prema sjeveru. Spomen »slavonskih« mladića i djevojaka nije posve jasan, ali može biti da se radilo o slavenskom, odnosno slovenskom stanovništvu južne Štajerske.⁵⁷

Evlija na još jednome mjestu u *Putopisu* spominje osmanski napad na Međimurje: opisuje kako je nakon osmanskog razaranja Novoga Zrina nakon opsade u srpnju 1664. veliki vezir Köprülüzade Fazıl Ahmed-paşa (1661. – 1676.) u Velikoj Kaniži zapovjedio Ahmedu Girayu, zapovjedniku tatarske konjice, da sa svojih 37 000 konjanika napadne i opljačka »zemlje Zrinskih i Batthyányja, Slavoniju, Međimurje, Austriju, Galiju, pokrajinu Brandenburg, pokrajinu Nádasdyja i pokrajinu Austriju i Hrvatsku« (*Zirinoğlu ve Beganoğlu ve İslovin ve Mekemorya ve Nemse ve Galya ve vilâyet-i Prandaporosk ve vilâyet-i Nadajoğlu ve vilâyet-i Nemse ve Hirvadistân*).⁵⁸ U nastavku opisa, odnosno u naslovu narednog poglavlja, Evlija kaže da je s osmanskim vojskom išao u »pljačkanje zemlje Austrije, zemlje Hrvatske, pokrajine Slavonije, pokrajine Ugarske i pokrajine Međimurja« (*diyâr-ı Alman'ı ve memleket-i Hirvadistân'ı ve vilâyet-i İslovin'i ve vilâyet-i Ungurus'ü ve Mekemorya vilâyetlerin nehb ü gâret etmeğe gîdiğimiz*).⁵⁹ Namjerno sam naveo Evlijine geografske odrednice kako bi se vidjelo da ih se zbog njihove nekoherentnosti treba uzimati s oprezom. U narednim odlomcima, naime, pri opisu osmanskih poduhvata putopisac ne spominje Međimurje ili međimurske toponime, nego naselja na prostoru današnje jugozapadne Mađarske i istočne Austrije.⁶⁰ Stoga se može zaključiti da je Međimurje tada izbjeglo osmanski napad.

⁵⁵ EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 164a30–31; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 279; EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 255.

⁵⁶ EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. VI, 184b20–185a10; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VI, 317; EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 486–487.

⁵⁷ Za više o pokušajima ubiciranja spomenutih toponima vidjeti: EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 486–487.

⁵⁸ Iako *Nemse* znači »Njemačka«, vjerojatnije je da se misli na unutrašnjoaustrijske pokrajine. EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. VI, 188b24–32; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VI, 323; EVLIJA ÇELEBI, *Putopis*, 499–500.

⁵⁹ *Alman* znači »Njemačka«, ali je vjerojatnije da se također misli na unutrašnjoaustrijske pokrajine. EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (VII–VIII. cilt)*, sv. VII, 1b4–7; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VII, 1.

⁶⁰ EVLIYA ÇELEBI, *Seyâhatnâme (VII–VIII. cilt)*, sv. VII, 1b31–8b33; EVLIYÂ ÇELEBI, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VII, 1–13.

OSMANSKA NAMJERA NAPADA NA MEĐIMURJE 1683.

Od 1664. pa sve do 1683. u osmanskim se narativnim izvorima korištenima u ovom članku ne spominju osmanski napadi na Međimurje. To se, međutim, mijenja već na samom početku Velikoga bečkog rata, koji započinje osmanski veliki vezir Merzifonlu Kara Mustafa-paša (1676. – 1683.) vojnim pohodom na Beč 1683. Pohod opisuje osmanski povjesničar Silahdar Fındıklılı Mehmed-aga (1658. – o. 1726.) u djelu *Zeyl-i Fezleke* (»Dodatak Sažetku«). Osmanska je vojska 1. travnja 1683. krenula iz grada Edirnea, a veliki vezir je s glavninom vojske 25. lipnja stigao do grada Székesfehérvára (osmanski: Üstolni Belgrad; hrvatski: Stolni Biograd). U spomenutoj kronici stoji da je 27. lipnja tijekom vijećanja s drugim zapovjednicima u vojnom logoru na polju ispred Székesfehérvára veliki vezir izjavio da želi da se pohod usmjeri na Beč. S njime se, međutim, nisu složili drugi osmanski paše, koji su predlagali da se radije osvoji sjevernougarske gradove Yanik i Komaran (današnji mađarski grad Győr i slovački grad Komárno), a na Beč i okolicu jedino pošalje tatarsku konjicu u pljačku i uništavanje. Jedan od prisutnih zapovjednika, budimski beglerbeg Koca Arnavud İbrahim-paša, koji se nije slagao s namjerom pohoda na Beč, izjavio je da bi osmanska vojska pogriješila ako bi »od [osmanske] prijestolnice išla kroz Krčevinu« (*Âs[i]tâne'den berü Karantlık? tarafından gidiliüp*) i ušla u »zemlju Međimurje« (*Mekemorya memleketi*) te »u njoj pljačkajući i uništavajući stigla u zemlje mađarskih plemića Zrinskih, Batthyányja i Nádasdyja« (*içerüsünden taht u suht iderek Zirinoğlı ve Bakanoğlı ve Nadaşoğlı nâm Macar boy beğlerinin memleketlerine varilup*). Beglerbeg je ustvrdio da su putovi u Krčevini »zastrašujući« (*muhavvif*), da je ondje močvarno područje (*bataklı yerler*) i da bi osmanska vojska »proživljavala velike teškoće« (*azîm meşakkatler çekiliüp*). Uslijed svega toga propala bi im vojna oprema, vojnici i teretne životinje (*mühimmâtımız hebâ ve bî-hadd asâkir-i İslâm ve devâbb telef olması*), a sve to ne bi imalo koristi ako nakon toga ne bi osvojili Beč.⁶¹

Vrlo je moguće je da se u slučaju toponima *Karantlık* radi o pogrešno transkribiranom toponimu *Kırtuluk*, odnosno o Krčevini. Naime, Evlija je u svojem putopisu ustvrdio da je *Kırtı* ili *Kırtılık* šumsko područje koje se prostiralo na habsburško-osmanskom pograničju na području današnje zapadne Slavonije. Iz drugih izvora se može zaključiti da se Krčevina prostirala u Poilovlju od 1550-ih sve do 1680-ih godina. Navedeno se područje iz prvotno vrlo naseljenog teritorija Križevačke županije (u kasnome srednjem vijeku i do osmanskih osvajanja Slavonije) nakon uspostave prilično stabilne habsburško-osmanske granice u 1550-ima pretvorilo u pograničnu »ničiju zemlju«. Iz nje se pred ratnom opasnošću raselilo stanovništvo, a obradiva zemlja se zbog neobrađivanja pretvorila u zapušteno i gustom šumom obraslo područje. Evlija je zapisao da se sredinom 17. stoljeća na tome području, koje se protezalo od Save do Drave, intenzivno krčilo šumu. Za pretpostaviti je da je zbog velike šumske gustoće bilo vrlo teško prolaziti kroz to područje. Evlija je zapisao da su podanici obitelji Zrinski u Krčevini izgradili palisade ili zasjeka, odnosno prepreke načinjene od posječenih stabala, čime su napađačima otežavali prolazak.⁶²

Dakle, moguće je da je osmanska vojska prilikom prolaska kroz Krčevinu mogla doživjeti onakve poteškoće kakve je opisao budimski beglerbeg, i to zbog otpora domaćih vojnih snaga u kombinaciji s umjetnim (palisade i zasjeka) i prirodnim preprekama (guste šume i prostrane močvare uokolo rijeka koje su se često izljevale). Beglerbegovi su argumenti bili vrlo uvjerljivi, budući da je Silahdar Fındıklılı Mehmed-aga zapisao da je osmansko vojno vijeće, ponukano izjavama budimskog beglerbega i

⁶¹ Nazire KARAÇAY TÜRKAL, »Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065 – 22 Ca. 1106 / 1654 – 7 Şubat 1695) (Tahlil ve Metin)« (doktorska disertacija, Sveučilište Marmara, Istanbul, 2012), 816–819.

⁶² Stanko ANDRIĆ, »Šuma Garavica i 'ničija zemlja' na slavonsko-turskom pograničju u 16. i 17. stoljeću«, u *Slavonske šume kroz povijest. Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanog u Slavonskom Brodu 1.-2. listopada 2015.*, ur. Dinko Župan i Robert Skenderović (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu, 2018), 68–72; Hrvoje PETRIĆ, »O 'ničijoj zemlji' između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva (primjer međurječja Save i Drave)«, *Zbornik Janković* 3 (2018): 31–52; Anđelko VLAŠIĆ, »Stanje šuma u Slavoniji za osmanske vladavine (1526. – 1691.)«, u *Prema povijesti slavonskih šuma. Prilozi za sintezu*, ur. Robert Skenderović i Dinko Župan (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2019), 84.

drugih zapovjednika, odlučilo da se vojni pohod usmjeri prema Györu i Komárnu, odnosno da se ne prolazi kroz Krčevinu i Međimurje.⁶³

ZAKLJUČAK

U članku se analizira opise vojnih ofenziva Osmanskoga Carstva na području Međimurja tijekom 17. stoljeća u osmanskim narativnim izvorima iz istog stoljeća. Od ukupno 35 priručnih izdanja latiničkih transkripcija narativnih izvora pregledanih za potrebe ovoga članka, osmanski napadi na Međimurje spominju se u kronikama *Târih Abdülkadira Efendija*, *Fezleke Kâtiba Çelebija*, *Tarih-i Peçevi İbrahim Peçevîja*, *Zübdetü't-tevârih Sâfîja Mustafe Efendija*, *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr Mehmeda bin Mehmeda Edirnevîja* i *Zeyl-i Fezleke Silahdara Fındıklılıja Mehmed-age*, u pismima Gazija Giraya II. i Sokolluzadea Lale Mehmed-paše, te u *Putopisu* Evlije Çelebija. U njima se opisuju osmanski napadi na Međimurje na prijelazu iz 1602. u 1603., 1663. i 1664. godine, kao i nekoliko planiranih, ali neostvarenih napada 1601., 1605., 1606., 1664. i 1683. godine. Svi navedeni izvori su u svojim dijelovima relevantnima za ovu temu usredotočeni na opis ratnih zbivanja, tako da opisuju napade na Međimurje koji su se dogodili za vrijeme habsburško-osmanskih ratova: za vrijeme Dugoga turskog rata (1593. – 1606.), Austrijsko-turskog rata (1663. – 1664.) i Velikog bečkog rata (1683. – 1699.).

Toponim Međimurje prilično se vjerno odrazio u osmanskom turskom jeziku narativnih izvora. U analiziranim transkripcijama navodi se u oblicima *Mimuriyye*, *Meymorya*, *Medyemorye*, *Megemorya*, *Medyemorye*, *Medyumurye*, *Medyumorye*, *Megumorya*, *Mekemorya* i *Mekomorya*. Na temelju transkripcija se može pretpostaviti da se u arabičkim izvornicima sve oblike osim prva dva može pročitati kao *Međemurje* ili *Međumurje*, što bi značilo da su osmanski autori prilično vjerno bilježili domaći naziv. U izvorima je, pored samog Međimurja, rijeka Mura najspominjaniji međimurski toponim i spominje se mnogo češće nego rijeka Drava ili bilo koje naselje, npr. Čakovec ili Legrad, a drugi toponimi se uopće ne spominju. Važnost Mure i razlog za njezin česti spomen proizlazi iz činjenice da je od 1600. do 1690. jednim dijelom svojega toka bila granična rijeka između dvaju zaraćenih carstava i prepreka koju su osmanske vojske morale prijeći pri svakom napadu na Međimurje.

U analiziranim izvorima se pri gotovo svakom spomenu Međimurja spominju i Zrinski, ali kao kolektivni fenomen, budući da se ne navode imena pojedinih poglavara te obitelji. Međimurje je za osmanske autore bilo toliko vezano za Zrinske da pojedini autori navode da je ono bilo »pokrajina Zrinskih«, a međimurski vojnici »ljudi Zrinskoga«. Iako ih se ne imenuje, iz izvora je razvidno da govore o Jurju IV. i Nikoli VII. i o obrani Međimurja koju organiziraju spomenuta dvojica i drugi poglavari Zrinskih. Moguće je da su osmanski napadi 1602./1603. i 1663. bili uspješno odbijeni zbog učinkovite obrane organizirane od strane Zrinskih, u čemu je važnu ulogu imao i sustav čardaka uz desnu obalu Mure, o kojemu vrlo informativno piše Evlija Čelebi.

Opisi osmanskih autora daju sliku Međimurja kao bogate, razvijene i mnogoljudne pokrajine koju vrijedi napasti radi stjecanja plijena, ali koju osmanske snage nisu često napadale – dapače, dva izvora navode da osmanske vojske do trenutka opisanih pohoda nisu napadale Međimurje, iako ne kažu zašto. Moguće je da je Međimurje bilo napredno upravo zato što su ga zaobilazile osmanske provale. Možda se u opisima analiziranih autora odrazilo blagotvorno upravljanje Zrinskih Međimurjem, odnosno optovani naponi oko naseljavanja Međimurja stanovništvom iz južnijih pokrajina koje je bježalo pred osmanskom opasnošću.⁶⁴ Izvori upućuju na zaključak da je u mnogo navrata Međimurje imalo sreću i izbjeglo planirane osmanske napade koji su se izjalovili iz različitih razloga.

⁶³ N. KARAÇAY TÜRKAL, »Silahdar Fındıklılı Mehmed«, 819–820.

⁶⁴ Hrvoje PETRIĆ, »Prilozi poznavanju povijesti stanovništva Međimurja u vrijeme Zrinskih«, u *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj*, ur. Juraj Kolarić (Čakovec: Zrinska garda Čakovec, 2011), 27.

IZVORI I LITERATURA

1. Abduvaliyeva Er, Elvina. »Bora Gazi Giray Han: Hayatı ve Eserleri«. Doktorska disertacija, Sveučilište u Ankari, Ankara, 2011.
2. Afyoncu, Erhan. »Court chronicles«. U *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, uredili Gábor Ágoston i Bruce Masters, 154–156. New York: Facts on File, 2009.
3. Andrić, Stanko. »Šuma Garavica i 'ničija zemlja' na slavonsko-turskom pograničju u 16. i 17. stoljeću«. U *Slavonske šume kroz povijest. Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanog u Slavonskom Brodu 1.-2. listopada 2015.*, uredili Dinko Župan i Robert Skenderović, 61–117. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu, 2018.
4. Aycibin, Zeynep. Kâtib Çelebi: Fezleke. Tahlil ve Metin. Doktorska disertacija, Sveučilište likovnih umjetnosti Mimar Sinan, Istanbul, 2007.
5. Bašagić-Redžepašić, Safvet-beg. *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od g. 1463.–1850.)*. Sarajevo: vlastita naklada, 1900.
6. Bejtić, Alija. »Iz Drnišlijina zbornika bosanskih memorijala 1672–1719.« *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke 4 (1976)*: 177–185.
7. 10. Bojanić, Dušanka. »Dve godine istorije bosanskog krajišta (1479. i 1480) – prema Ibn Kemalu«. *Prilozi za orijentalnu filologiju 14–15 (1964)*: 33–50.
8. Csánki, Dezső. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, sv. I–V. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1897.
9. Dankoff, Robert, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Istanbul, 2004.
10. Çuhadar, İbrahim Hakkı, ur. *Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-Tevârih'i*, sv. I–II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.
11. Erdoğru, M. Akif. »Kanuni Sultan Süleyman'ın 1532 tarihli Alman Seferi ruznâmesi«. *Tarih İncelemeleri Dergisi 29 (2014)*, br. 1: 167–187.
12. Evliya Çelebi. *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, preveo i komentirao Hazim Šabanović. Sarajevo: Svjetlost, 1967.
13. Evliya Çelebi. *Seyâhatnâme (V–VI. cilt). İndeksli tıpkıbasım*, priredio Seyit Ali Kahraman, sv. V i VI. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
14. Evliya Çelebi. *Seyâhatnâme (VII–VIII. cilt). İndeksli tıpkıbasım*, priredio Seyit Ali Kahraman, sv. VII i VIII. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
15. Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, priredili Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman i İbrahim Sezgin, sv. V. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
16. Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, priredili Seyit Ali Kahraman i Yücel Dağlı, sv. VI. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
17. Gluhak, Alemko. »Ime Slavonije«. *Migracijske i etničke teme 19 (2003)*, br. 1: 111–117.
18. Hötte, Hans H. A. *Atlas of Southeast Europe. Geopolitics and History. Volume One: 1521–1699*. Leiden; Boston: Brill, 2015.
19. İlhan, Mehmet Mehdi. »An Overview of the Ottoman Archival Documents and Chronicles«. *Tarih Araştırmaları Dergisi 27 (2008)*, br. 44: 21–40.
20. Kalšan, Vladimir. *Međimurska povijest*. Zagreb: Vladimir Kalšan, 2006.
21. Kalšan, Vladimir. *Nikola Zrinski Čakovečki (1620.-1664.)*. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2014.
22. Karaçay Türkal, Nazire. »Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065 – 22 Ca. 1106 / 1654 – 7 Şubat 1695) (Tahlil ve Metin)«. Doktorska disertacija, Sveučilište Marmara, Istanbul, 2012.
23. Köhbach, Markus. »Die Feldzüge nach Neuhausel und Kanizsa in den Jahren 1599 und 1600 nach der Osmanischen Chronik des 'abdu'l-Qâdir Efendi«. Doktorska disertacija, Sveučilište u Beču, Beč, 1976.
24. Orhonlu, Cengiz, ur. *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler. Telhîsler (1597-1607)*. Istanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970.
25. Özcan, Emine. »İbrahim Peçevî Efendi'nin Hayatı ve Peçevî Tarihi'nde Yer Alan Bazı Sosyo-Kültürel Kavramlar«. Magistarski rad, Sveučilište Gazi, Ankara, 2007.
26. Özgüven, Burcu. »The palanka: a characteristic building type of the Ottoman fortification network in Hungary«. U *Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art, Utrecht, The Netherlands, August 23–28, 1999*, uredili Machiel Kiel, Nico Landman i Hans Theunissen, 1–12. Utrecht: Universiteit Utrecht, 2001.

27. Peçevi İbrahim Efendi. *Peçevi Tarihi*, sv. I–II, priredio Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
28. Perçi, Ljerka. »Neki prikazi tvrđave Legrad iz 16. i 17. stoljeća«. *Muzejski vjesnik. Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske* 9 (1986): 15–17.
29. Petrić, Hrvoje; Feletar, Dragutin; Feletar, Petar. *Novi Zrin. Zrinska utvrda na Muri (1661-1664)*. Donja Dubrava; Zagreb: Hrvatski zemljopis; Naklada dr. Feletar, 2001.
30. Petrić, Hrvoje. »O 'ničijoj zemlji' između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva (primjer međurječja Save i Drave)«. *Zbornik Janković* 3 (2018): 31–52.
31. Petrić, Hrvoje. »Prilozi poznavanju povijesti stanovništva Međimurja u vrijeme Zrinskih«. U *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj*, uredio Juraj Kolarić. Čakovec: Zrinska garda Čakovec, 2011., 27–50.
32. Sağırlı, Abdurrahman. »Mehmed b. Mehmed Er-Rumi (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevarih ve'l-Ahbar'i ve Tarih-i Al-i Osman'i (Metinleri, Tahlilleri)«. Doktorska disertacija, Sveučilište u Istanbulu, Istanbul, 2000.
33. Sariyannis, Marinos. »Introduction: Political Thought and Practice in the Ottoman Empire«. U *Political Thought and Practice in the Ottoman Empire. Halcyon Days in Crete IX – A symposium held in Rethymno, 9–11 January 2015*, uredio Marinos Sariyannis, xv–xxix. Rethymno: Crete University Press, 2019.
34. Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmanî*, sv. 1–6. Istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
35. Škaljić, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost, 1966.
36. Štefanec, Nataša. *Heretik Njegova Veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*. Zagreb: Barbat, 2001.
37. Tracy, James D. *Balkan Wars. Habsburg Croatia, Ottoman Bosnia, and Venetian Dalmatia, 1499–1617*. London: Rowman & Littlefield, 2016.
38. Tracy, James. »The Road to Szigetvár: Ferdinand I's Defense of His Hungarian Border, 1548–1566«. *Austrian History Yearbook* 44 (2013): 17–36.
39. Türk, Ahmet. »The Crimean Khanate under the Reign of Gazi Giray II«. Magistarski rad, Sveučilište Bilkent, Ankara, 2000.
40. Vlašić, Anđelko. »Mađarski antroponimi i toponimi u osmanskim poreznim popisima Slavonije i Srijema u 16. stoljeću«. U *Od geografske lingvistike do geografske onomastike IX. Ime i društvo na periferiji mađarskog govornog područja*, uredili Ferenc Vörös i Ana Lehocki-Samardžić, 171–179. Szombathely; Osijek: Savaria University Press; Institut za jezik Glotta, 2018.
41. Vlašić, Anđelko. »Obitelj Zrinski u Putopisu Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima«. *Povijesni prilozi* 52 (2017): 29–52.
42. Vlašić, Anđelko. »Stanje šuma u Slavoniji za osmanske vladavine (1526. – 1691.)«. U *Prema povijesti slavonskih šuma. Prilozi za sintezu*, uredili Robert Skenderović i Dinko Župan, 70–90. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2019.
43. Yılmaz, Ziya, ur. *Topçular Katibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi*, sv. I–II. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.

SUMMARY

The article analyses the descriptions of the military offensives of the Ottoman Empire in the area of Međimurje during the 17th century in Ottoman narrative sources, i.e. in six chronicles, in one collection of correspondence and in one travelogue from the same century. They describe the Ottoman attacks on Međimurje at the turn of 1602 to 1603, during 1663 and 1664, as well as several planned but unrealized attacks in 1601, 1605, 1606, 1664 and 1683. In the analysed sources, Zrinski is also mentioned in almost every account of Međimurje, but merely as a collective phenomenon, since the names of individual heads of that family are not mentioned. For Ottoman authors, Međimurje was so connected to the Zrinskis that some authors state that it was the »province of the Zrinskis«, and Međimurje soldiers were »the people of Zrinski«. The descriptions of Ottoman authors give the image of Međimurje as a rich, developed and populous province worth attacking for war booty, but which was not often attacked by Ottoman forces - in fact, two sources state that Ottoman armies did not attack Međimurje until the described military campaigns. Sources point to the conclusion that on many occasions Međimurje was lucky and avoided planned Ottoman attacks that failed for various reasons.

SPREMEMBE RABE TAL NA OBMOČJU RADGONSKO-KAPELSKIH GORIC S POSEBNIM OZIROM NA VINOGRADNIŠTVO

PROMJENA UPORABE TALA NA PODRUČJU RADGONSKO-KAPELSKIH GORICA, S POSEBNIM OSVRTOM NA VINOGRADARSTVO

Igor ŽIBERNA

Dr., prof. geo. in zgod., izredni profesor

Oddelek za geografijo

Filozofska fakulteta

Koroška cesta 160,

SI - 2000 Maribor, Slovenija

e-mail: igor.ziberna@um.si

Priljeno / Received: 2. 3. 2021.

Prihvaćeno / Accepted: 15. 5. 2021.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 634.8(497.4)

[332.122:631.111] (497.4)

IZVLEČEK

Radgonsko-Kapelske gorice so že v srednjem veku slovele kot vinogradniška pokrajina. Vinogradi so pomenili pomembno tržno blago, gričevju pa so dajali značilno veduto. Delež vinogradniških površin je bil med najvišjimi v severovzhodni Sloveniji, le v Vzhodnih Ljutomersko-Ormoških goricah je bil višji. Na velik delež vinogradniških površin so vplivale tudi ugodne naravno-geografske razmere, predvsem primerno lokalno podnebje, ugodne lege in kakovostne prsti. Delež vinogradov se je do danes sicer znižal, vendar za razliko od ostalih vinogradniških pokrajin v severovzhodni Sloveniji (Haloze, Svečinske gorice, Mariborske gorice) bistveno manj.

Ključne besede: raba tal, vinogradništvo, Radgonsko-Kapelske gorice

Keywords: land use, viticulture, Radgonsko-Kapelske gorice

1. GEOGRAFSKI ORIS RADGONSKO-KAPELSKIH GORIC

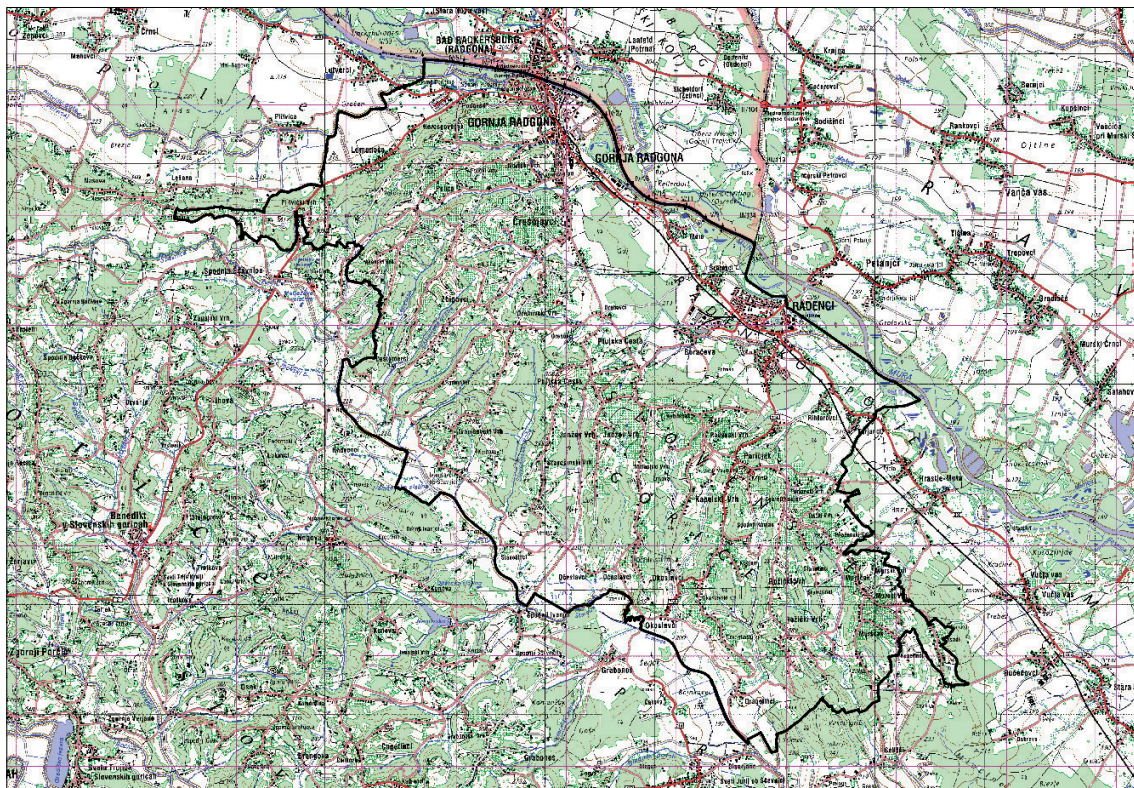
Radgonsko-Kapelske gorice po geografski regionalizaciji^{1 2 3} sodijo med mikroregije Srednjih Slovenskih goric, kamor uvrščamo še Ptujске gorice in Osrednje Slovenske gorice. Radgonsko-Kapelske gorice na vzhodu omejuje Zgornje Mursko polje, na severozahodu Apaško polje, na zahodu Ščavniška dolina, medtem ko na jugu in jugovzhodu gričevje zvezno prehaja v Spodnje Mursko polje. V naši analizi smo zaradi primerljivosti s starejšimi podatki mejo Radgonsko-Kapelskih goric naslonili na meje katastrskih občin, pri čemer smo zajeli le tiste k.o., ki vsaj deloma pokrivajo gričevje. Podobno omejitev je uporabil tudi Bračič⁴ v svoji socialnogeografski študiji Radgonsko-Kapelskih goric. V našo obravnavo smo zajeli območja katastrskih občin Gornja Radgona, Mele, Črešnjevci, Police, Hercegovščak, Lomanoše, Plitvički Vrh, Lastomerci, Zbigovci, Orehovski Vrh, Orehovci, Boračeva, Šra-

¹ Belec, B. 1994: Subpanonska Severovzhodna Slovenija. Gradivo za Regionalno geografsko monografijo Slovenije. Elaborat. Maribor. Raziskovalni inštitut Pedagoške fakultete.

² Kert, B. 1973: Družbena geografija osredja Zahodnih Slovenskih goric (območje občine Lenart). Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

³ Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice-socialnogeografska študija. Raziskovalni inštitut Pedagoške akademije Maribor. Maribor.

⁴ Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice-socialnogeografska študija.

Slika 1: Pregledna karta Radgonsko-Kapelskih gorica z vrisano meja.

Vir: DTK50, GURS, 2015.

tovcu, Radenci, Rihtarovci, Kapelski Vrh, Očeslavci, Janžev Vrh, Stavešinci, Ivanjševci, Okoslavci, Dragotinci, Rožički Vrh, Stanetinci, Hrašenski - Rački Vrh, Murščak, Murski Vrh in Zasadi. Območje naše obravnave pokriva površino 7888,4 ha in je nekoliko manjše od površja, ki mu pripadajo Radgonsko-Kapelske gorice po Kertovi regionalizaciji (11826,5 ha), saj so tam zajete še katastrske občine, ki v resnici ne segajo v gričevje.

Poimenovanje obravnavanega območja se je v geografski literaturi spreminjalo. Melik⁵ je uporabljal ime Radgonske gorice, podobno kot Šlebinger⁶ in Belec⁷. Izraz Radgonsko-Kapelske gorice je med prvimi uporabil Ilešič pri regionalizaciji Severovzhodne Slovenije⁸. Smiselnost poimenovanja je utemeljeval Bračič⁹, ki je mejo med obema enotama potegnil po dolini Očeslavskega potoka. Severozahodno od tod se nahajajo nekoliko starejše in odpornejše sarmatske miocenske kamnine, jugovzhodno od tod pa mlajše sarmatske miocenske kamnine. Omenjena meja predstavlja tudi mejo nekdanjih kmetijskih gospodarstev Gornja Radgona in Kapela. Mejo je možno začutiti tudi v morfologiji površja: v kapelskem delu gorica vlada izrazita asimetrija rečnega omrežja, saj prevladujejo predvsem pritoki Ščavnice, medtem ko pritokov Mure skoraj ni. Doline so izrazito usmerjene v poldnevniški smeri. V radgonskem delu gorica so enakomernejše prisotni pritoki Ščavnice in Mure, pri čemer so doline pritokov Ščavnice v

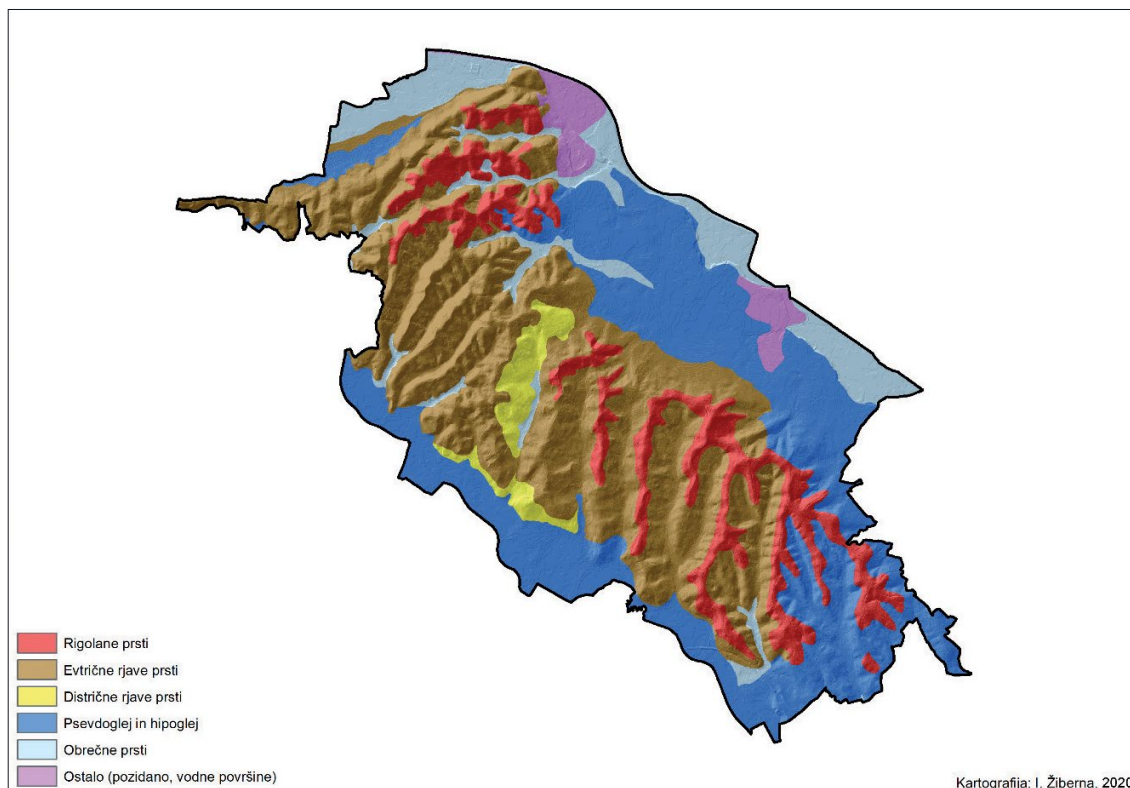
⁵ Melik, A., 1957: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Slovenska matica. Ljubljana.

⁶ Šlebinger, C., 1968: Geološka podoba pokrajine med Muro in Dravo. Svet med Muro in Dravo. Založba Obzorja. Maribor.

⁷ Belec, B., 1971: Razširjenost in nekatere značilnosti družbenega vinogradništva v Severovzhodni Sloveniji. Geografski obzornik. Št. 3-4. Ljubljana.

⁸ Ilešič, S., 1967: Severovzhodna Slovenija in njena regionalna razčlenitev. Časopis za zgodovino in narodopisje-Nova vrsta. Št. 3. Založba Obzorja. Maribor.

⁹ Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice.

Slika 2: Tipi prsti na območju Radgonsko-Kapelskih goric.

Vir: MKGP, 2012.

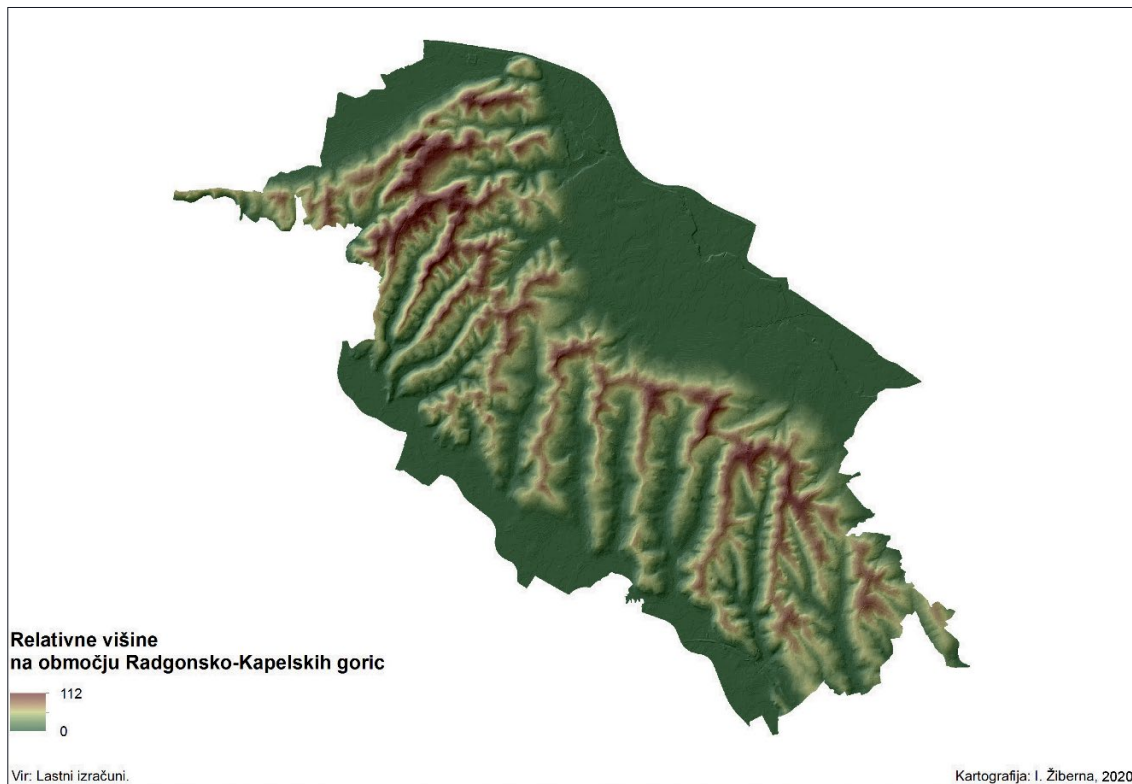
smeri SV-JZ, pritoki Mure pa v vzporedniški smeri. Po meji obeh enot poteka tudi cesta, ki povezuje Osrednje Slovenske gorice z Gornjo Radgono in poteka po najnižji razvodnici med Muro in Ščavnico, čez Janžev Vrh in Ptujsko cesto. Tudi relativne višine so v splošnem nekaj višje v radgonskem delu goric.

Večino severozahodnega dela Radgonsko-Kapelskih goric pokrivajo sarmatski peščen lapor, pesek in prod, ki proti jugovzhodu prehaja v naslednjo obsežnejšo litološko enoto-pesek in peščen lapor iz panona. Na skrajnih jugovzhodnih in vzhodnih obronkih Radgonsko-Kapelske gorice preko peščene puhličaste glin prehajajo v Zgornje in Spodnje Mursko polje. V dolinah potokov najdemo aluvialne sedimente^{10 11}. Taka litološka podlaga je dala osnovo za evtrične rjave prsti, ki pokrivajo večino gričevnatega dela območja. Na slemenih je prisotna še antropogena rigolana prst (13,0 %). Distrična rjava prst (2,8 %) se nahaja predvsem v dolini Očeslavskega potoka in na območju Ptujске ceste, deloma pa na jugozahodnih obronkih gričevja med Ivanjševskim Vrhom in Očeslavci. V ravninskem delu prevladuje pseudoglej in hipoglej (31,4 %), ki proti Muri in ravnici Apaškega polja prehaja v obrečne prsti (9,8 %).

Podnebne značilnosti Radgonsko-Kapelskih goric kažejo na prisotne obpanonske značilnosti. Kljub legi na prehodu nižinskega v termalni pas je meteorološka postaja Gornja Radgona beležila v obdobju 1961-1990 povprečno letno temperaturo 9,5°C, povprečno temperaturo v vegetacijski dobi (med aprilom in oktobrom) pa 15,9°C. Letno je padlo 925,8 mm padavin, pri čemer je primarni maksimum padavin nastopil v poletnih mesecih kot posledica konvektivnih padavin, sekundarni maksimum pa novembra kot posledica pogostejših prehodov front. Padavine so v gričevju zaradi površinskega odtoka

¹⁰ Mioč, P. Žnidarčič, M. 1989: Tolmač za lista Maribor in Leibnitz. Osnovna geološka karta 1:100000, Geološki zavod RS. Ljubljana.

¹¹ Mioč, P. Markovič, S. 1998: Tolmač za list Čakovec. Osnovna geološka karta 1:100000, Geološki zavod RS. Ljubljana.

Slika 3: Relativne višine na območju Radgonsko-Kapelskih goric (v m).

Vir: Lastni izračuni, 2020.

manj učinkovite, svoje pa v poletnih mesecih prispeva tudi evapotranspiracija, ki zmanjšuje vodno bilanco¹². Vinski trti nasploh prija nekoliko sušnejše podnebje¹³.

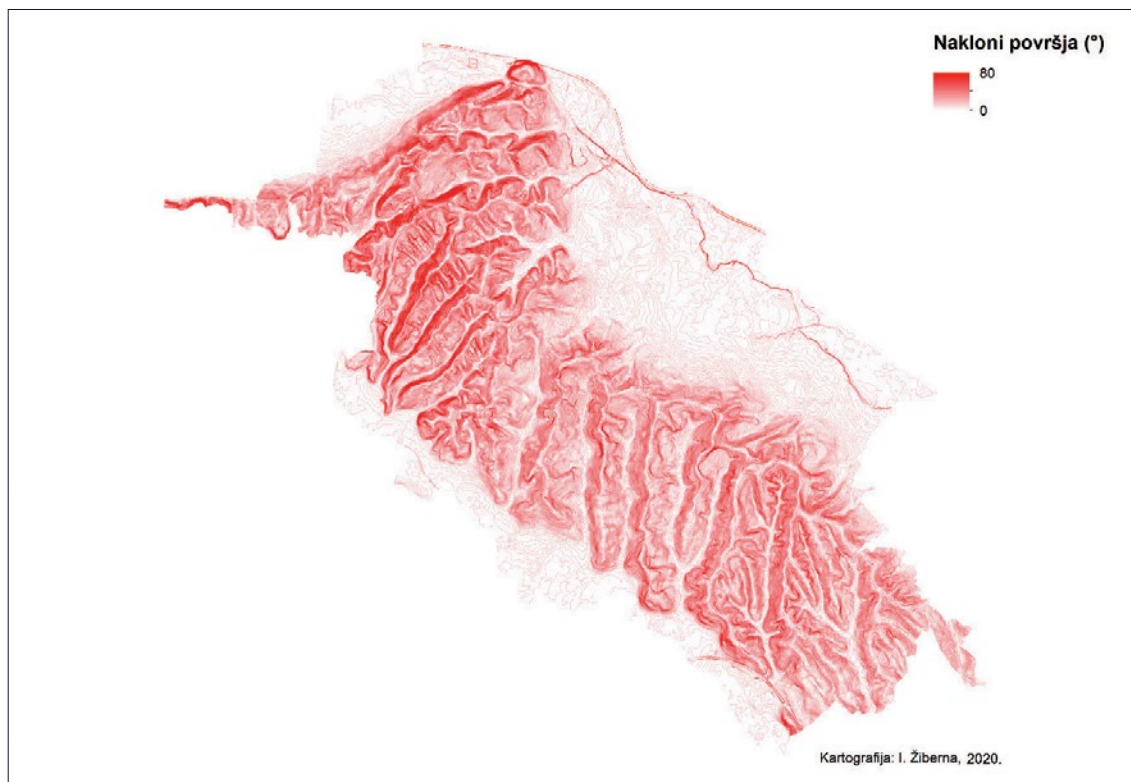
Radgonsko-Kapelske gorice v severnem delu prečka radgonska antiklinala¹⁴. Nadmorske višine so v tem delu najvišje in segajo na območju med Policami in Aženskim vrhom višino 343 m. V okviru obravnavanega območja le 16,4 ha (0,2 %) sega nad 325 m. med 300 in 325 m se nahaja 175,8 ha (2,2 %), v pasu med 275 in 300 m pa naraste na 889,3 ha (11,3 %). Z nižanjem nadmorske višine delež površja narašča in doseže največji obseg v pasu med 200 in 225 m (2701,0 ha ali 34,2 %), vendar predvsem na račun katastrskih občin, ki segajo na Zgornje Mursko polje ali do dna Ščavniške doline. Relativne višine v Radgonsko-Kapelskih goricah segajo do 125 m, kar z vidika topoklimatskih razmer (pojav termalnega pasa) lahko ocenimo kot zelo ugodno. V pasu z relativnimi višinami pod 25 m se iz prej omenjenega razloga sicer nahaja 5139,8 ha (65,2 %). V prehodnem pasu med nižinskim in termalnim pasom (25-50 m) se nahaja 1834,8 ha (23,3 %), v pasu nad 50 m relativne višine pa 913,9 ha ali 11,6 % obravnavanega območja. V primeru, da mejo Radgonsko-Kapelskih goric ne bi naslonili na meje katastrskih občin pač pa na morfološko mejo (stik ravnine in vznožja), bi bil ta delež neprimerno višji.

Naklone v Radgonsko-Kapelskih goricah ne sodijo med največje v obpanonski Severovzhodni Sloveniji. Višji so v Halozah in Svečinskih goricah, pa tudi v Vzhodnih Ljutomersko-Ormoških goricah. V Radgonsko-Kapelskih goricah naklone nad 20°, ki že predstavljajo težavo pri strojni obdelavi pokrivajo

¹² Žiberna, I. 1992: Vpliv klime na lego in razširjenost vinogradov na primeru Srednjih Slovenskih goric. Geografski zbornik. 32. SAZU. Ljubljana. str. 51-139.

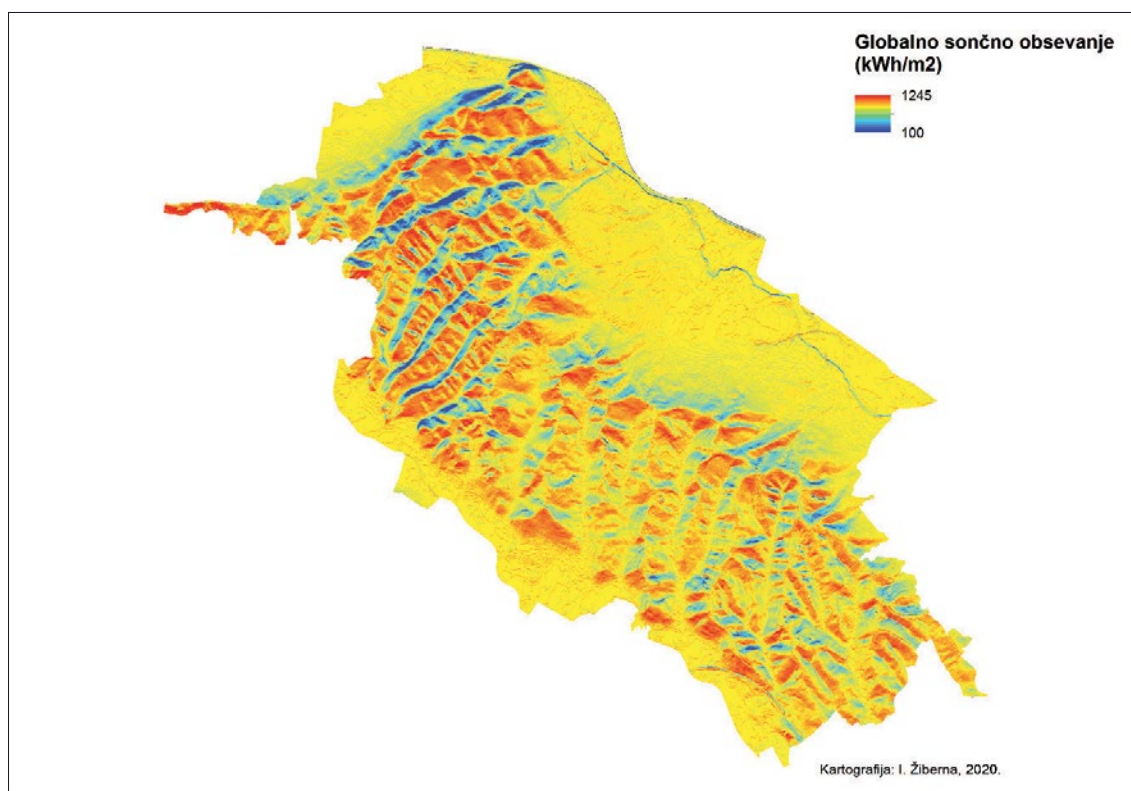
¹³ Bračič, V. 1967: Vinorodne Haloze. Socialnogeografski problemi s posebnim ozirom na viničarstvo. Založba Obzorja. Maribor.

¹⁴ Mioč, P. Žnidarčič, M. 1989: Tolmač za lista Maribor in Leibnitz.

Slika 4: Nakloni površja na območju Radgonsko-Kapelskih goric (v °).

Vir: DMV5; Lastni izračuni, 2020.

Slika 5: Globalno sončno obsevanje na območju Radgonsko-Kapelskih goric (v kWh/m²).

Vir: Lastni izračuni, 2020.

206,9 ha ali 2,5 % celotnega površja. Delež površja se povečuje z zmanjševanjem naklonov: v razredu med 15° in 20° se nahaja 793,0 ha (10,1 %), v razredu med 10° in 15° 1444,7 ha (18,3 %), v razredu med 5° in 10° pa 1514,3 ha (19,2 %). Na strminah pod 5° se nahaja 6974,6 ha (49,8 %).

33,5 % (2643,5 ha) površja je ravninskega, sicer pa v Radgonsko-Kapelskih gorica prevladujejo vzhodne (913,4 ha ali 11,6 %), jugovzhodne (841,3 ha ali 10,7 %) in zahodne ekspozicije (652,4 ha ali 8,3 %). Najbolj obsevane lege (južne, jugovzhodne in jugozahodne) se nahajajo na skupaj 1958,9 ha ali na 24,9 % površja, kar ob upoštevanju, da smo v tradicionalno pojmovano regijo Radgonsko-Kapelskih goric vključili tudi katastrske občine, ki segajo na dno dolin in na ravnino predstavlja visok delež. Zaradi ugodnih leg je tudi globalno sončno obsevanje sorazmerno visoko. 1973,8 ha ali 25,1 % površja sodi v območja, ki letno prejmejo nad 1100 kWh/m² globalnega sončnega obsevanja.

Radgonsko-Kapelske gorice bi po naravnogeografskih kazalcih lahko ocenili kot ugodne za kmetijstvo, predvsem za gojenje vinske trte.

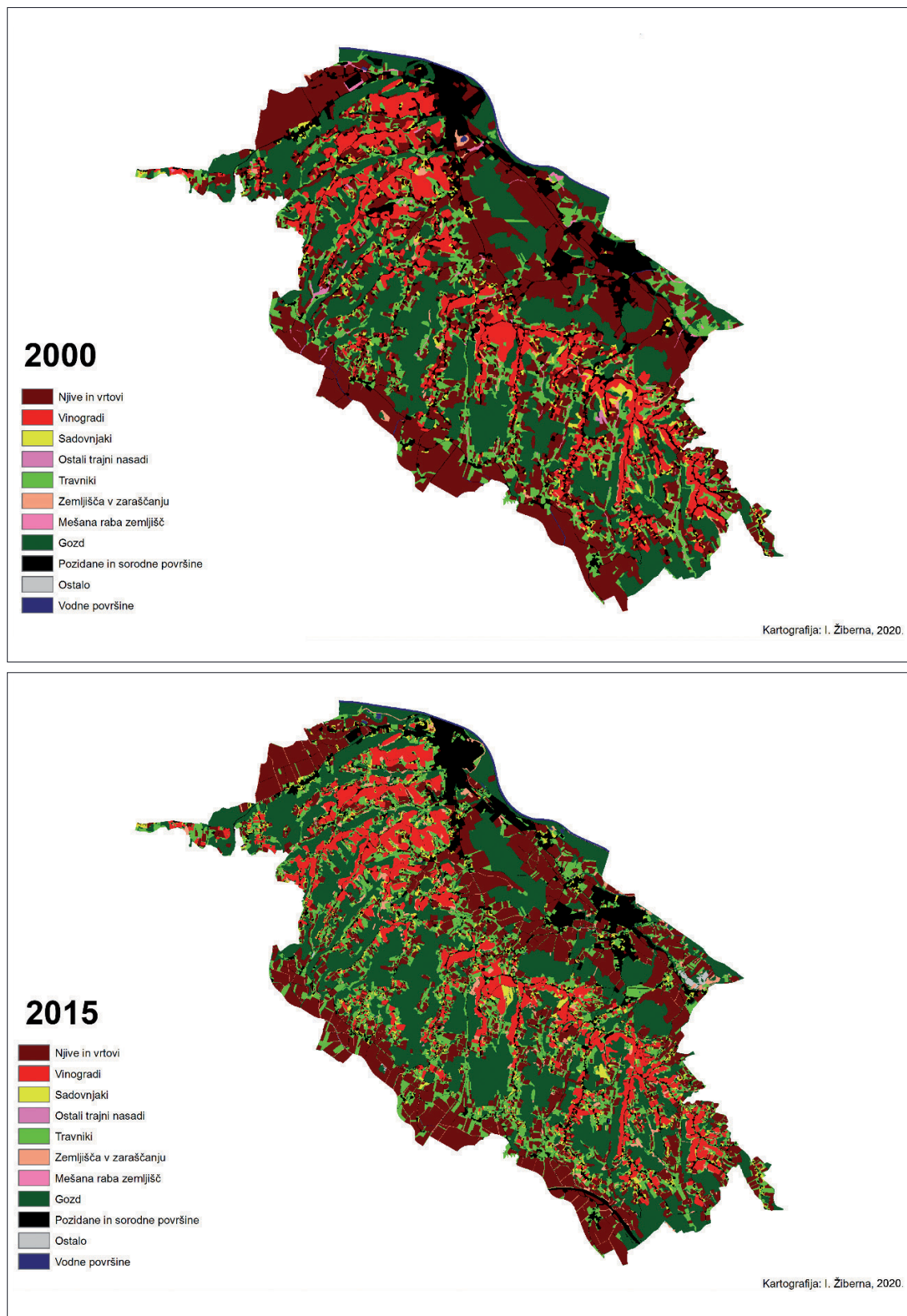
2. SPREMINJANJE RABE TAL NA OBMOČJU RADGONSKO-KAPELSKIH GORIC V OBDOBJU 2000-2015

Leta 2000 so na območju Radgonsko-Kapelskih goric prevladovali njive in vrtovi, ki so z 2599,7 ha pokrivali kar 33,0 % površja. Na drugem mestu so sledili gozdovi (2185,9 ha ali 27,7 %), nato pa travniki (976,9 ha ali 12,4 %), vinogradi (907,4 ha ali 11,5 %) in pozidane in sorodne površine (905,0 ha ali 11,5 %). Sadovnjaki so pokrivali le 167,8 ha ali 2,1 % površja, vse ostale oblike rabe tal pa so pokrivalo manj kot 1 % površja. Leta 2015 se struktura rabe tal spremenila, saj se kot najpogostejša oblika pojavljajo gozdovi (2441,2 ha ali 30,9 %), sledijo pa njive in vrtovi (2142,7 ha ali 27,2 %), travniki (1185,2 ha ali 15,0 %) in vinogradi (884,4 ha ali 11,2 %).

Primerjava med obema letoma pokaže, da so se med obdelovalnimi površinami najbolj zmanjšale površine z njivami in vrtovi (za 457,0 ha ali za 5,8 %). Vinogradniške površine so se zmanjšale za 22,9 ha ali za 0,3 %, sadjarske pa povečale za 56,9 ha ali za 0,7 %. Gozdne površine so se v omenjenem obdobju povečale za 255,4 ha (3,2 %), travniki za 208,3 ha (2,6 %), zemljišča v zaraščanju pa za 135,9 ha (1,7 %). Zmanjšanje pozidanih in sorodnih površin za 131,4 ha (1,7 %) se zdi nelogično, izvira pa iz metodologije zajemanja in prikazovanja podatkov na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. V to kategorijo po njihovi metodologiji namreč ne zajemajo le pozidanih površin (stavbe, ceste, parkirišča ipd.), pač pa tudi funkcionalna zemljišča ob stavbah, parkiriščih, cestah, rekreacijskih površinah ipd., zato ta kazalec po tej metodologiji ni vedno kakovosten pokazatelj sprememb dejanskih pozidanih površin.

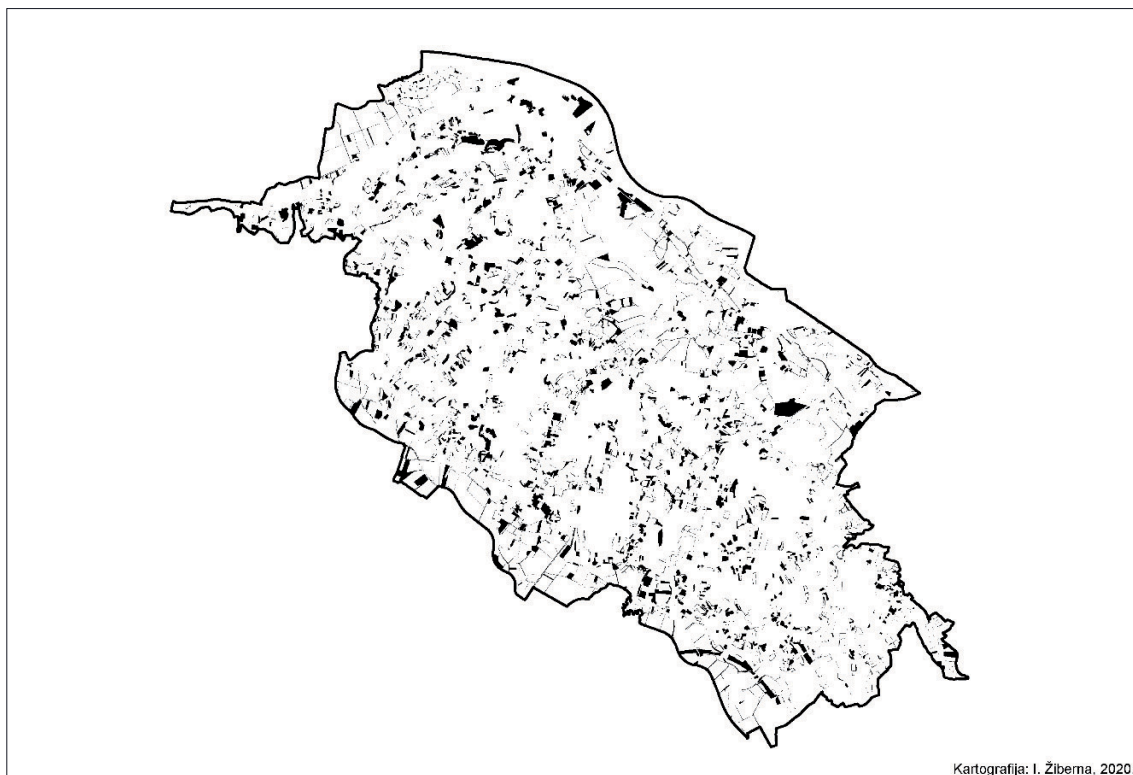
Na skupaj 7888,4 ha površja Radgonsko-Kapelskih goric je do sprememb oblik rabe tal prišlo na 1942,2 ha ali 24,7 % površja. Med najpogostejšimi spremembami oblike rabe tal se pojavljajo: njiva in vrt v travnik (397,6 ha), travnik v njivo in vrt (177,0 ha), travnik v gozd (110,1 ha), vinograd v travnik (80,9 ha), njiva in vrt v pozidano (79,8 ha), travnik v zemljišče v zaraščanju (77,8 ha), njiva in vrt v gozd (61,4 ha), njiva in vrt v zemljišče v zaraščanju (47,6 ha), sadovnjak v travnik (47,2 ha) ter travnik v sadovnjak (41,0 ha), če naštejemo le deset najpogostejših smeri sprememb rabe tal. Če smeri sprememb obdelovalnih površin v obdobju 2000-2015 obravnavamo po posameznih kategorijah rabe tal, je slika naslednja: njive in vrtovi so najpogosteje prehajali v travnike (397,6 ha), vinograde (90,4 ha), pozidane površine (79,8 ha), gozd (61,4 ha) in zemljišča v zaraščanju (47,6 ha). Vinogradi so prehajali v travnike (80,9 ha), sadovnjake (21,6 ha) in gozd (18,2 ha). Na območjih sadovnjakov leta 2000 se je leta 2015 nahajalo 47,2 ha travnikov, 32,2 ha gozdnih površin, 9,2 ha njiv in vrtov ter 9,0 ha pozidanih površin.

Njivske površine so se enakomerno umikale na celotnem območju. V večjih kosih je viden umik predvsem na območju Zgornjega Murskega polja med Gornjo Radgono in Radenci, ter na območju Hrastja-Mote. Nekaj večjih njivskih kompleksov je izginilo tudi v Ščavniški dolini, deloma na račun nove avtocestne povezave Maribor-Murska Sobota. Njive so se sicer najbolj umaknile na nadmorskih višinah do 225 m, in relativnih višinah do 50 m (na relativnih višinah do 25 m, torej v nižinskem pasu, se je umaknilo 247,2 ha od skupno 457,0 ha izgubljenih njivskih površin, kar predstavlja 54,1 % vseh izgubljenih njivskih površin). Zanimivo je, da so se njivske površine najbolj umikale na najbolj obse-

Slika 6: Raba tal na območju Radgonsko-Kapelskih goric leta 2000. in 2015.

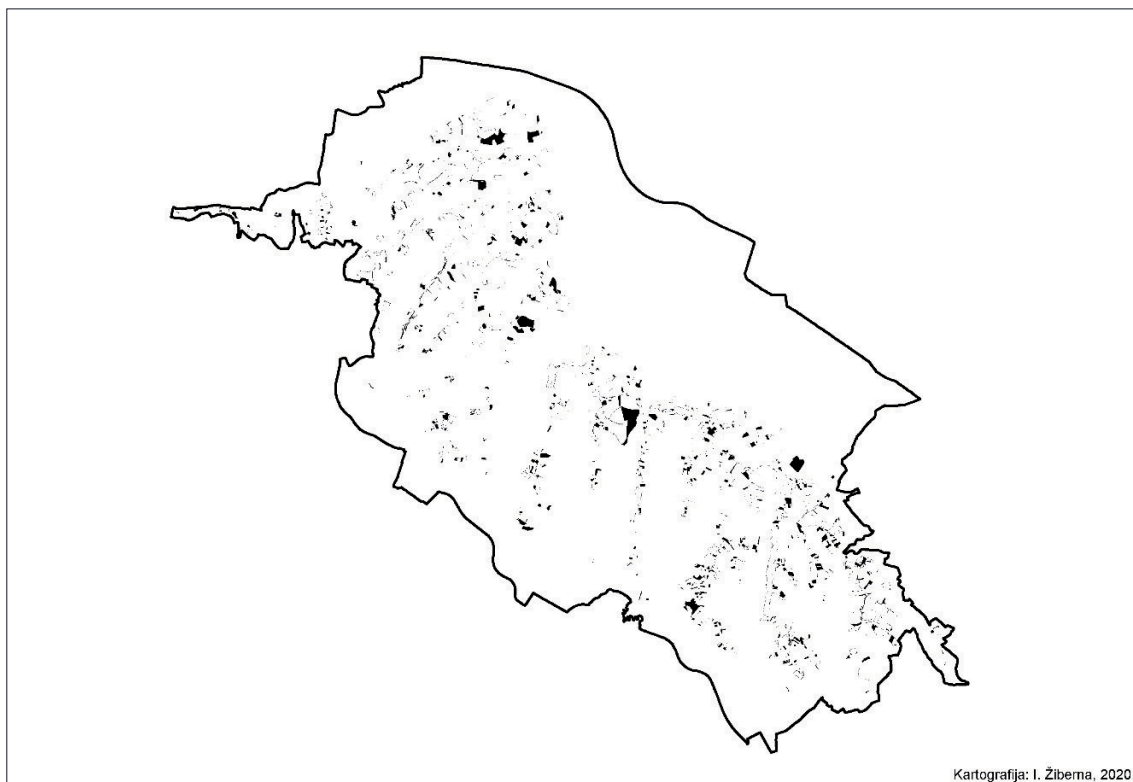
Vir: MKGP, 2020.

Kartografija: I. Žibera, 2020.

Slika 7: Območja umika njivskih površin na območju Radgonsko-Kapelskih goric v obdobju 2000-2015.

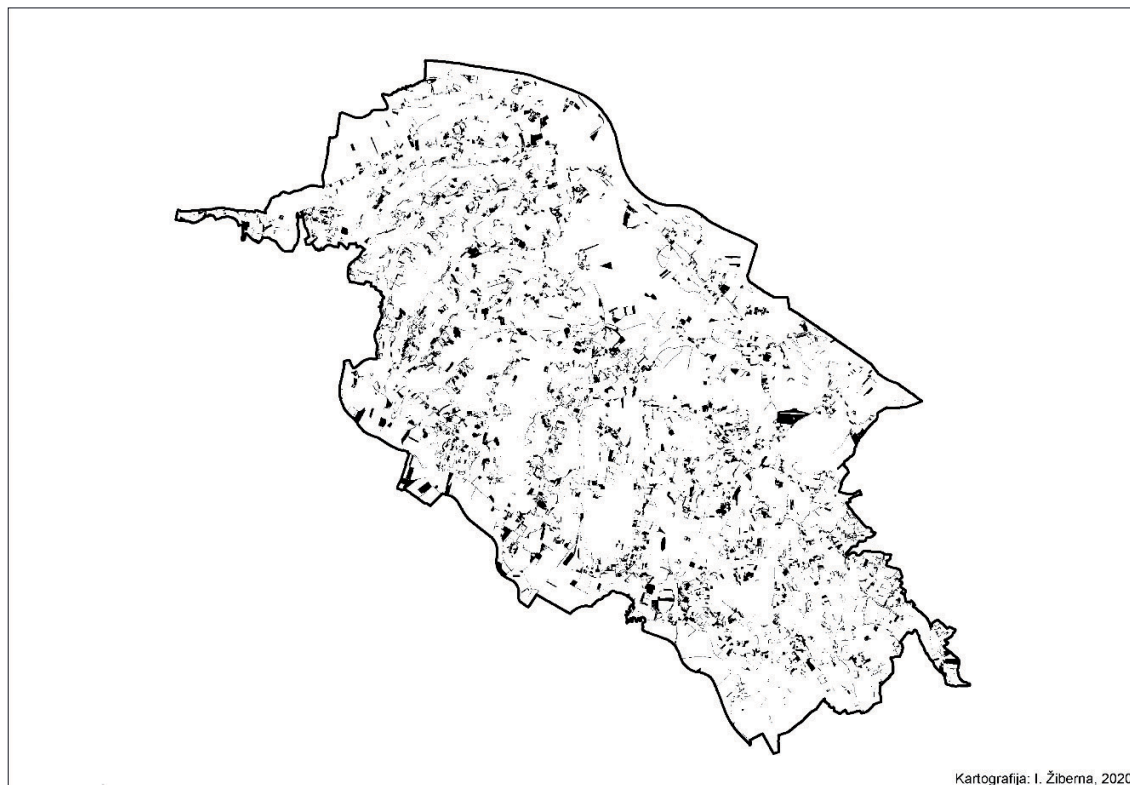
Vir: Lastni izračuni, 2020.

Kartografija: I. Žibera, 2020.

Slika 8: Območja umika vinogradniških površin na območju Radgonsko-Kapelskih goric v obdobju 2000-2015.

Vir: Lastni izračuni, 2020.

Slika 9: Območja novonastalih travniških površin na območju Radgonsko-Kapelskih goric v obdobju 2000-2015.
Vir: Lastni izračuni, 2020.

vanih legah (na območjih z nad 1000 kWh/m² se je umaknilo 406,6 ha njivskih površin ali 88,9 % vseh izgubljenih njivskih površin).

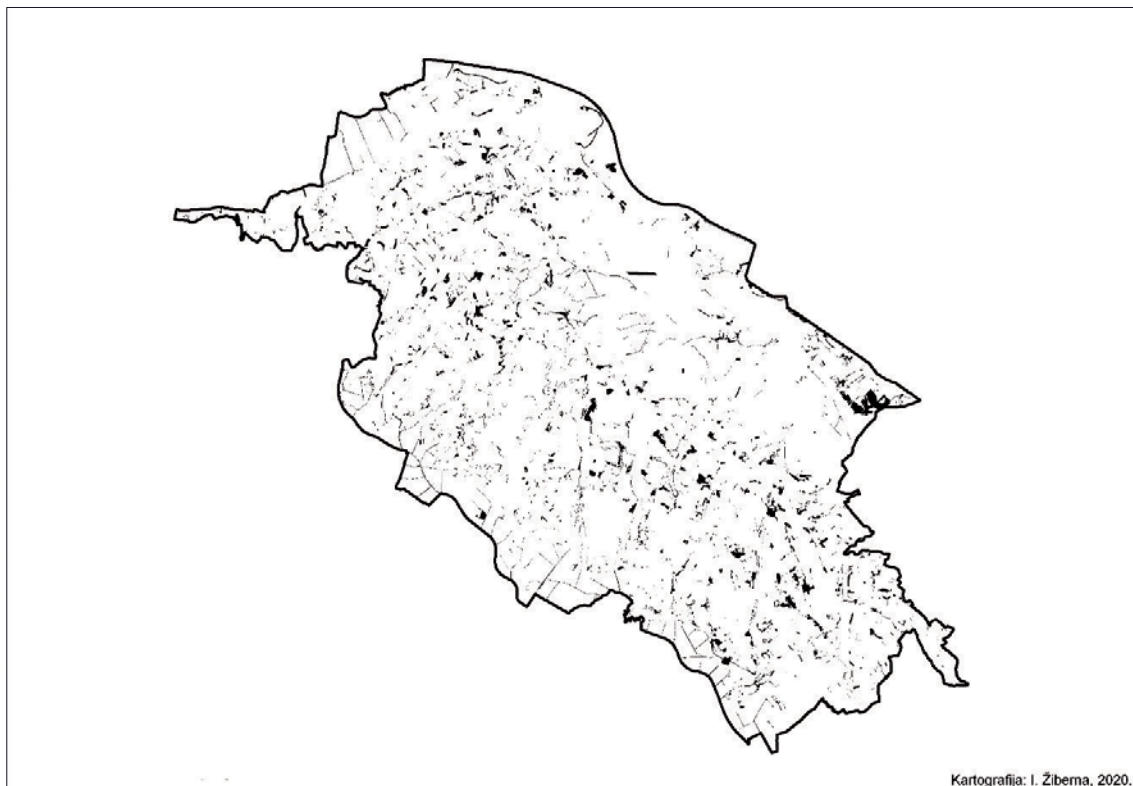
Vinogradi so se umikali predvsem v termalnem pasu (na relativnih višinah nad 50 m se je od 22,9 ha izgubljenih vinogradov umaknilo kar 21,5 ha ali 93,9 %). V večjih kompleksih so se vinogradi umikali na območju Hercegovščaka, Poličkega vrha, na jugozahodnih pobočjih nad Črešnjevci, na Orehovskem Vrhu, Janževem Vrhu, Turjanskem Vrhu in Okoslavskem Vrhu. Analizo umika vinogradniških površin glede na ostale naravnogeografske dejavnike bomo sicer obravnavali v posebnem poglavju.

Novonastale travniške površine (208,3 ha) so enakomerno razporejene na celotnem območju, z izjemo območja najvišje terase na Zgornjem Murskem polju med Gornjo Radgono in Radenci, kjer se nahajajo obsežnejši gozdni kompleksi. Med večje nove zaplate travniških površin lahko omenimo območje med Rihtarovci in Paričjakom.

Novonastale površine v zaraščanju (135,9 ha) so se pojavile predvsem na območju dna dolin in nižjih delov pobočij Radgonsko-Kapelskih goric, v največjem kompleksu pa severovzhodno od Turjancev, na nižji terasi. Tako ne preseneča, da se kar 90,0 ha (66,2 %) vseh površin v zaraščanju nahaja na relativnih višinah pod 25 m, 48,5 ha (35,7 %) pa na ravnini.

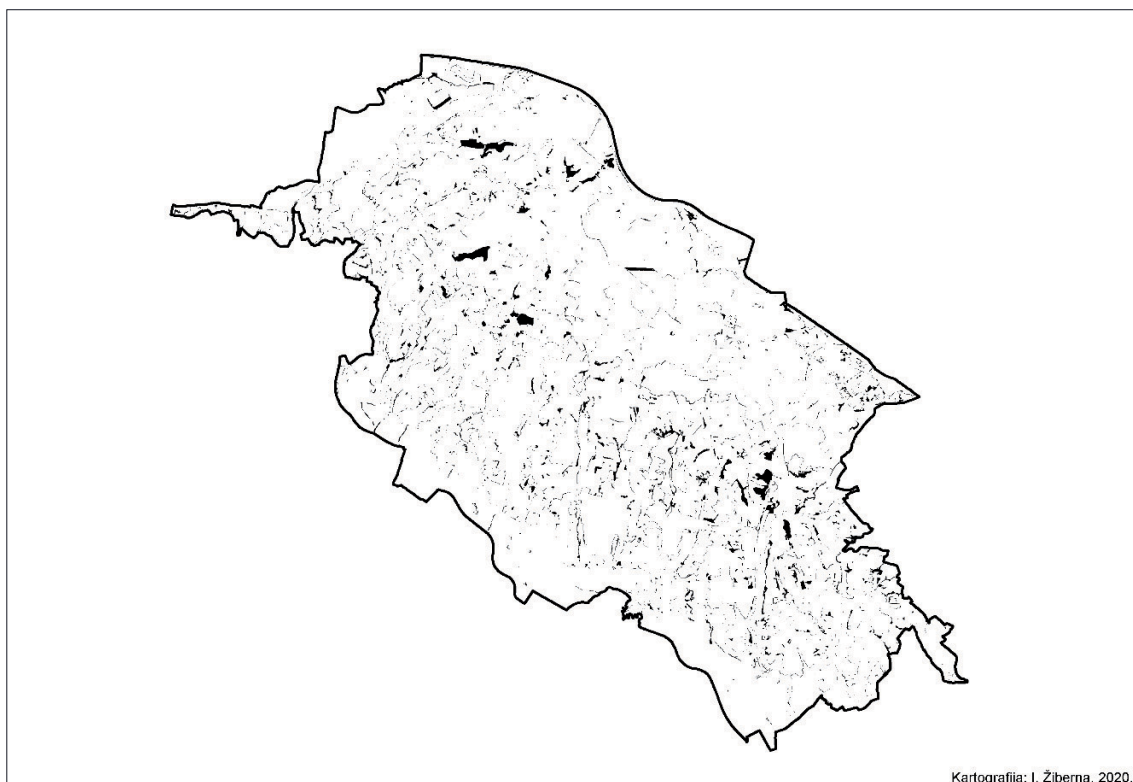
Novonastale gozdne površine se na ravnini med gričevjem in Muro pojavljajo južno od Gornje Radgone, v Gaju zahodno od Šratovcev in ob Muri med Gornjo Radgono in Turjanci. V gričevju so se nove gozdne površine pojavljale pretežno na osojnih pobočjih Poličkega Vrha, Črešnjevcev, Orehovskega Vrha in na širšem območju Kapleskega Vrha, kjer pa so se le-te razraščale tudi na ugodnejših legah, na območjih nekdanjih njiv, sadovnjakov, vinogradov in travnikov.

Gledano v celoti smo na območju Radgonsko-Kapelskih goric v obravnavanem obdobju zabeležili spremembe oblik rabe tal vendar v okviru obdelovalnih površin na 196,1 ha (2,5 % celotnega površja), spremembe oblik rabe tal v okviru neobdelovalnih površin na 560,7 ha (7,1 % površja), spremembe neobdelovalnih v obdelovalne površine (intenzifikacija) na 377,9 ha (4,8 % celotnega površja) in spre-

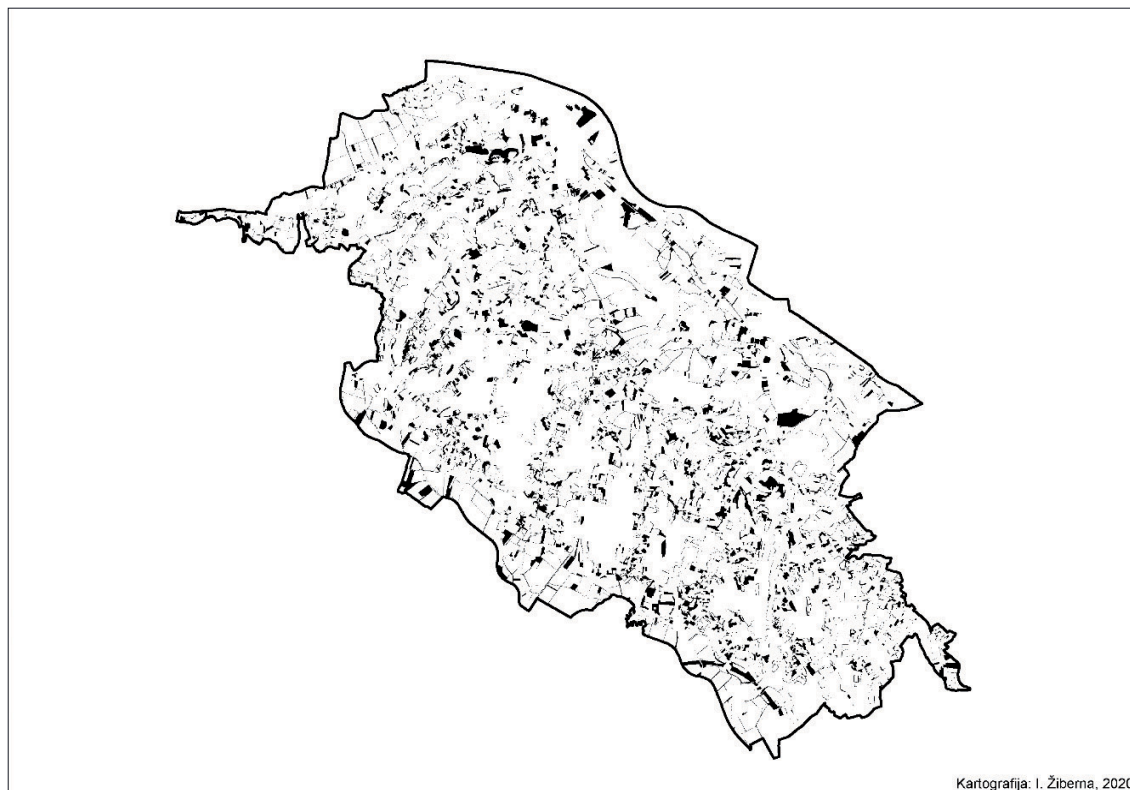
Slika 10: Območja novonastalih površin v zaraščanju na območju Radgonsko-Kapelskih gorc v obdobju 2000-2015.

Vir: Lastni izračuni, 2020.

Slika 11: Območja novonastalih gozdnih površin na območju Radgonsko-Kapelskih gorc v obdobju 2000-2015.

Vir: Lastni izračuni, 2020.

Slika 12: Območja umika obdelovalnih površin na območju Radgonsko-Kapelskih goric v obdobju 2000-2015.

Vir: Lastni izračuni, 2020.

membe obdelovalnih v neobdelovalne površine (ekstenzifikacija) na 811,5 ha (10,3 % celotnega površja). Razmerje med procesoma intenzifikacije in ekstenzifikacije je 1 : 2,15. Na en hektar površin s procesom intenzifikacije smo imeli torej 2,15 ha površja s procesom ekstenzifikacije. V enakem obdobju je bilo to razmerje na območju Slovenije 1 : 1,7.

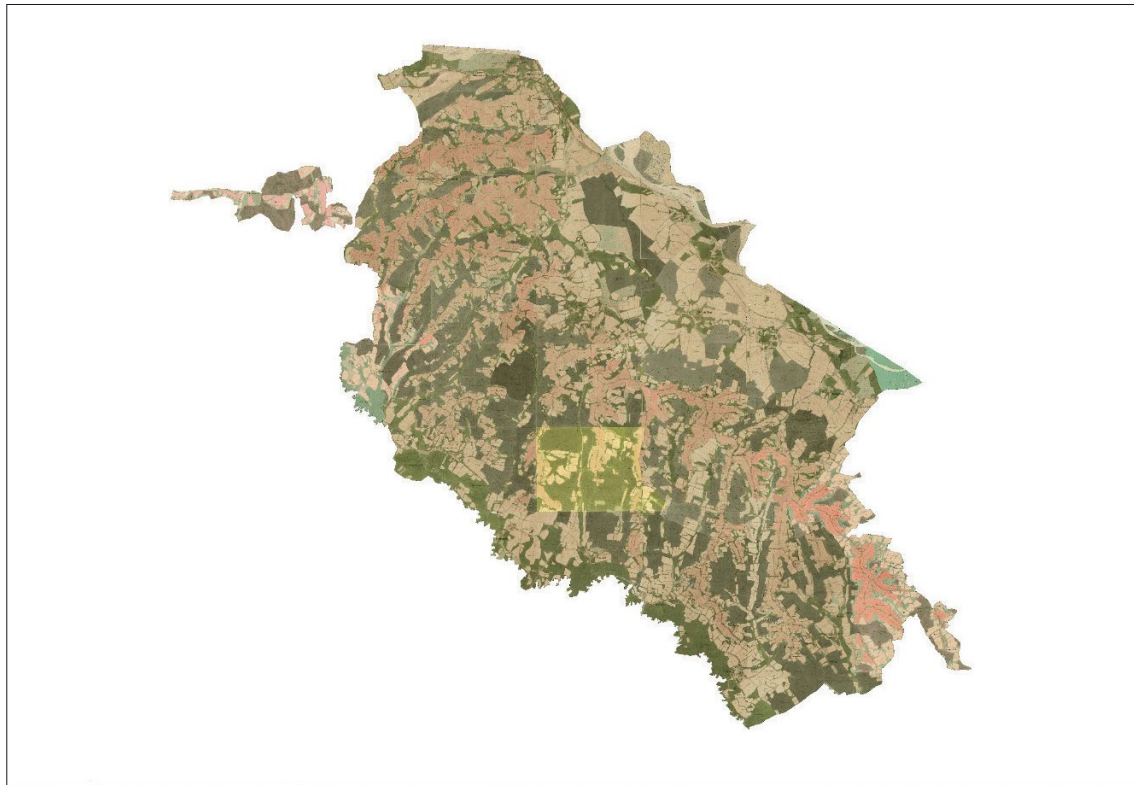
3. SPREMINJANJE VINOGRADNIŠKIH POVRŠIN NA OBMOČJU RADGONSKO-KAPELSKIH GORIC V OBDOBJU 1824-2015

Analizo sprememb vinogradniških površin na območju Radgonsko-Kapelskih goric smo časovno razširili do prve polovice 19. stoletja, kar nam omogočajo karte franciscejskega katastra, ki v merilu 1:2880 predstavljajo soliden vir podatkov o rabi tal¹⁵. Na združenih in georeferenciranih listih kart Franciscejskega katastra smo digitalizirali vinogradniške površine in njihove lege primerjali s tistimi v letu 2000 in 2015. Pri tem v našo analizo nismo vključili liste za k.o. Lomanoše, saj teh v Arhivu RS žal ni. Izpad ni problematičen, saj se večina manjkajoče k.o. nahaja na ravnini Apaškega polja, v Radgonsko-Kapelske gorice pa sega le na severnih pobočjih, kjer vinogradniških površin ni bilo.

Bračič¹⁶ je na osnovi analiz Franciscejskega katastra ugotovil, da se je leta 1824 na območju Radgonsko-Kapelskih goric nahajalo 2094 ha (27,0 %) njiv in vrtov, 1576 ha (20,0 %) travnikov, 42 ha (0,5 %) sadovnjakov, 1194 ha (15,0 %) vinogradov in 2071 ha (26,5 %) gozdov. Pravih sadovnjakov je bilo leta 1824 še malo, večinoma je šlo za travnike ali pašnike s sadnim drevjem, pri čemer je bil gospodarski pomen sadjarstva majhen, saj nenegovano sadno drevje ni nujno rodilo vsako leto. Sadje so doma-

¹⁵ Arhiv RS, 2020. Fond kart Franciscejskega katastra

¹⁶ Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice, str. 54.

Slika 13: Radgonsko-Kapelske gorice na kartah Franciscejskega katastra iz leta 1824.

Vir: Arhiv RS, 2020.

čini uporabljali predvsem za sadjevec in krhlje¹⁷. Zanimivo je, da so leta 2000 gozdne površine pokrivala 27,7 % površja Radgonsko-Kapelskih goric (1,2 % več kot leta 1824), leta 2015 pa že 30,9 % (4,4 % več kot leta 1824).

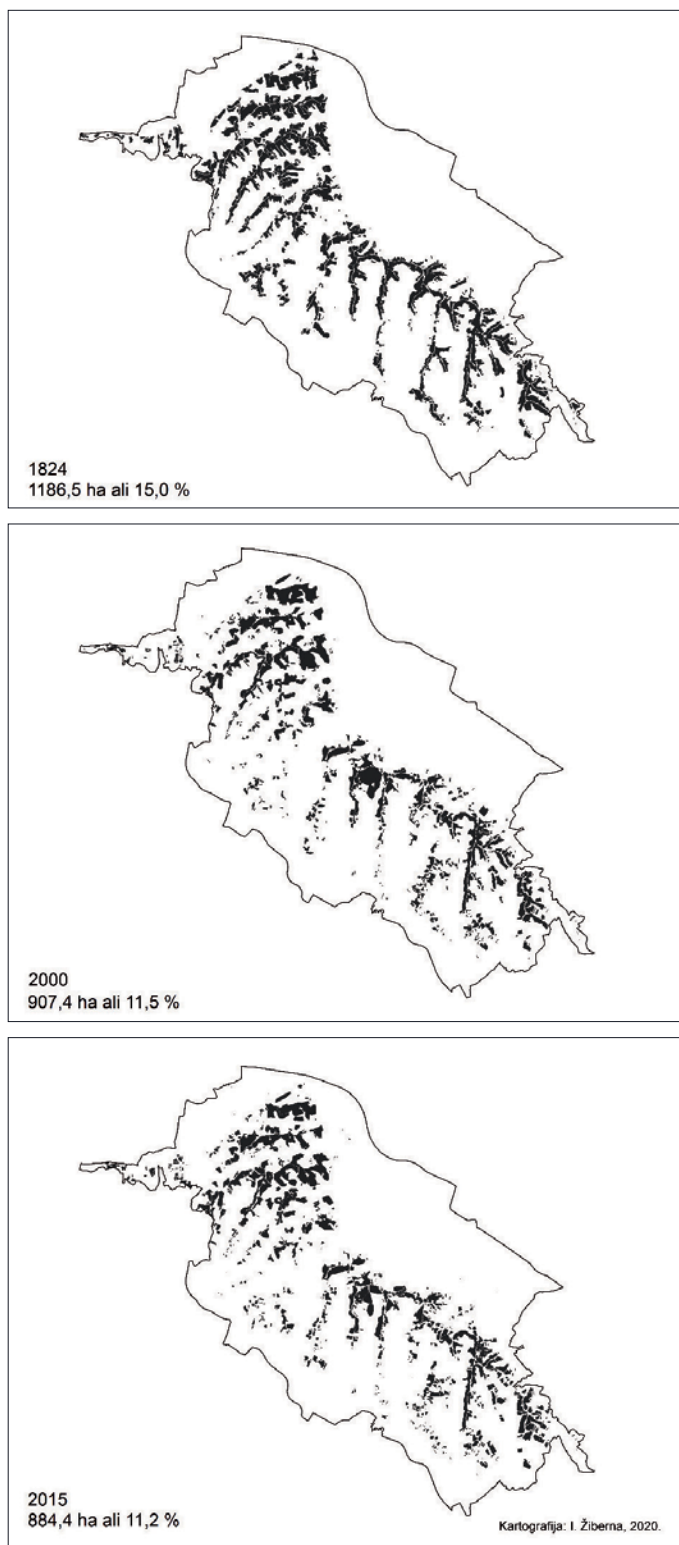
Na območju Radgonsko-Kapelskih goric se je leta 1824 po digitaliziranih podatkih Franciscejskega katastra nahajalo 1186,6 ha vinogradniških površin, ki so pokrivala 15,0 % celotnega površja (danes 884,4 ha vinogradniških površin pokriva 11,2 % površja). Podatek se sicer zelo dobro ujema z Bračičevim, do razlike pa je prišlo zaradi že omenjenega neupoštevanja k.o. Lomanoše, kjer se je na južnem robu, na slemenu in prisojnih legah nahajalo nekaj vinogradov. Kljub dejstvu, da so se med obdelovalnimi površinami vinogradi po površini nahajali na drugem mestu, za njivami in vrtovi, pa je bil njihov splošen in gospodarski pomen bistveno pomembnejši¹⁸. Vinogradi so pomenili pomembno tržno blago, gričevju pa so dajali značilno veduto. Delež vinogradniških površin je bil med najvišjimi v severovzhodni Sloveniji, le v Vzhodnih Ljutomersko-Ormoških goricah je bil z 24 % višji¹⁹.

Na osnovi digitaliziranih podatkov vinogradniških površin lahko ugotovimo, da je bilo absolutno vzeto največ vinogradniških površin v k.o. Police (202,1 ha), Črešnjevci (133,7 ha), Janžev Vrh (88,3 ha), Murski Vrh (76,8 ha), Kapelski Vrh (68,9 ha), Zbikovci (65,8 ha) in Hercegovščak (65,7 ha). Glede na delež vinogradniških površin od celotne površine katastrske občine pa je razporeditev nekoliko drugačna. Najvišji delež vinogradniških površin je bil leta 1824 v k.o. Rožički Vrh (38,6 %), v k.o. Police so ti pokrivali 37,6 %, Janževe Vrhu 32,4 %, Hrašenskem-Račkem Vrhu 30,3 %, Orehovskem Vrhu 28,5 % in Črešnjevcih 25,3 %. Gre za katastrske občine, ki se nahajajo na slemenih in prisojnih legah. Last-

¹⁷ Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice, str. 56.

¹⁸ Zupanič, I. 1969: Vinogradništvo Slovenskih goric. Založba Obzorja, Maribor.

¹⁹ Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice, str. 56.

Slika 14: Vinogradniške površine v Radgonsko-Kapelskih goricah v letih 1824, 2000 in 2015.

Vir: Arhiv RS, 2015. Lastni izračuni, 2020.

niki vinogradov so bili pretežno zemljiški gospodarji, samostani, cerkev in bogati meščani predvsem iz Radgone²⁰.

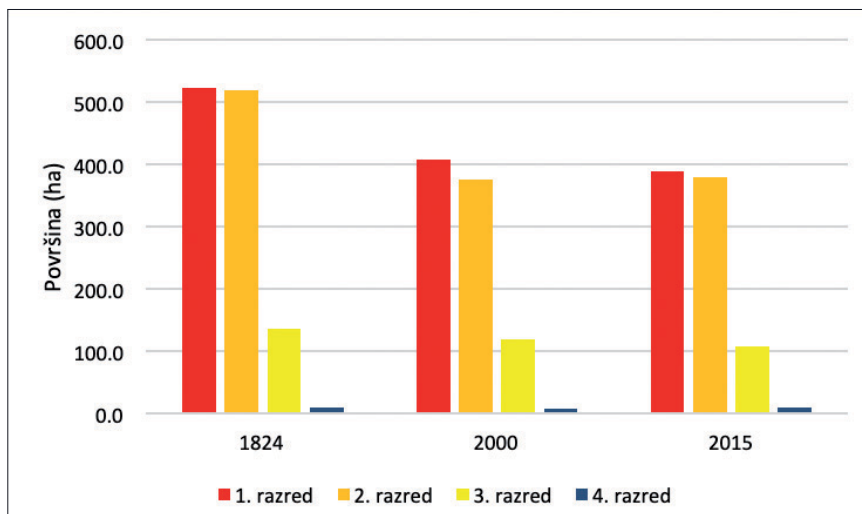
Razporeditev vinogradov je bila leta 1824 glede na absolutne in relativne višine podobna današnji. Vinogradov na relativnih višinah pod 25 m je bilo 0,1 ha, kar je v skladu s pričakovanji: vinska trta pred trtno ušjo, ki je severovzhodno Slovenijo prizadela ob koncu 19. stoletja je bila ekološko manj zahtevna od trte na ameriški podlagi, ki se je pri nas razširila po trtni uši. Posledica tega je bila, da je trta v preteklosti uspevala tudi na meji z nižinskim pasom, saj jo nizke temperature niso tako prizadele^{21 22}. Večina vinogradniških površin se je nahajala v termalnem pasu: na relativnih višinah med 50 do 75 m 44,6 % vseh vinogradov (danes je v tem pasu 43,3 % vseh vinogradov), medtem ko je bilo v pasu relativnih višin med 75 in 100 m 41,9 % vseh vinogradov (danes 40,7 %).

Zanimive spremembe pa so se zgodile pri razporeditvi vinogradniških leg glede na naklone površja. V 19. stoletju so vinograde obdelovali ročno, kar je pomenilo tudi obdelavo na velikih strminah. Delež vinogradov na strminah do 5° je bil leta 1824 0 %, danes pa je ta delež 15,2 %. Na pobočjih z naklonom nad 15° je bilo leta 1824 255,6 ha vinogradov (ali 21,5 % vseh vinogradov v Radgonsko-Kapelskih goricah). Leta 2015 je bilo na teh strminah vinogradov le še 167,5 ha ali 18,8 % vseh vinogradov.

²⁰ Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice, str. 57.

²¹ Valenčič, V. 1970: Vinogradništvo. V: Blaznik, P. et. al. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Založba Obzorja. Maribor.

²² Zupanič, I. 1969: Vinogradništvo Slovenskih goric. Založba Obzorja, Maribor.

Slika 15: Vinogradniške površine v Radgonsko-Kapelskih gorah glede na vinogradniške bonitete v letih 1824, 2000 in 2015

Vir: Lastni izračuni, 2020.

Strojna obdelava na pobočjih s strmino večjo od 15° namreč podraži proizvodnjo, zato so topoklimatsko ugodne strme južne lege v vinogradništvu opuščali. Za razliko od nekaterih drugih tradicionalnih vinogradniških območij v severovzhodni Sloveniji, pa Radgonsko-Kapelske gorice v času od prve polovice 19. stoletja do danes niso beležile tako drastičnega zmanjšanja vinogradniških površin.

Strukture vinogradniških leg glede na ekspozicije, globalno sončno obsevanje in vinogradniške bonitete ne kažejo bistvenih razlik med letom 1824 in današnjim stanjem. To dokazuje, da so na osnovi izkušenj in brez sofisticiranih pripomočkov že v 19. stoletju uspeli zaznati, katere lege so za gojenje vinske trte ugodnejše. Na prvorazrednih legah se je leta 1824 nahajalo 44,1 % vseh vinogradov (danes 44,0 %), na drugorazrednih pa 43,8 % (danes 42,8 %). Na pobočjih, ki prejmejo nad 1100 kWh/m² globalnega sončnega obsevanja je bilo leta 1824 50,9 % vseh vinogradov (danes 51,3 %).

Vinogradništvo se je leta 1824 nahajalo na prehodu iz gospodarske krize, ki je ceno vina močno znižalo v čas, ko je Štajerska kmetijska družba v Gradcu začela uvajati kakovostnejše vinske sorte in nasploh pospeševati vinogradništvo²³. V času gospodarskega vzpona so tudi mnogi meščani naložili svoj kapital v vinogradništvo. Vino so od tod prevažali po Muri, po državni cesti Špilje-Radgona (do Radgone pa preko lesenega mostu). Na prometno povezanost Radgonsko-Kapelskih gorica je ugodno vplivala tudi leta 1885 zgrajena železniška proga Špilje-Radgona, ki so jo leta 1890 podaljšali do Ljutomer²⁴. Zemljiška odveza je leta 1848 sicer prinesla osebno svobodo in odpravo naturalnih dajatev, vendar so slednje zamenjali davki in mnogi kmetje tega niso bili sposobni plačevati. Stanje so dodatno poslabšale slabe letine, ki so vinu znižale ceno. Tako stanje so izkoristili bogati meščani in kmetje, ki so zadolževanje vinogradnikov izkoristili in marsikateri vinogradnik je postal viničar na nekdanjem posestvu. Tej fazi je sledil kratek vzpon v 80. letih 19. stoletja, v katerem so vinogradniki kakovostno vino brez težav prodajali na zahodnoevropski trg, kjer je vinograde že prizadela trtna uš. V sredini 90. let se je trtna uš (poleg peronospore) pojavila tudi v Radgonsko-Kapelskih gorah, kjer je bila po trtni uši uničena slaba polovica vinogradov²⁵.

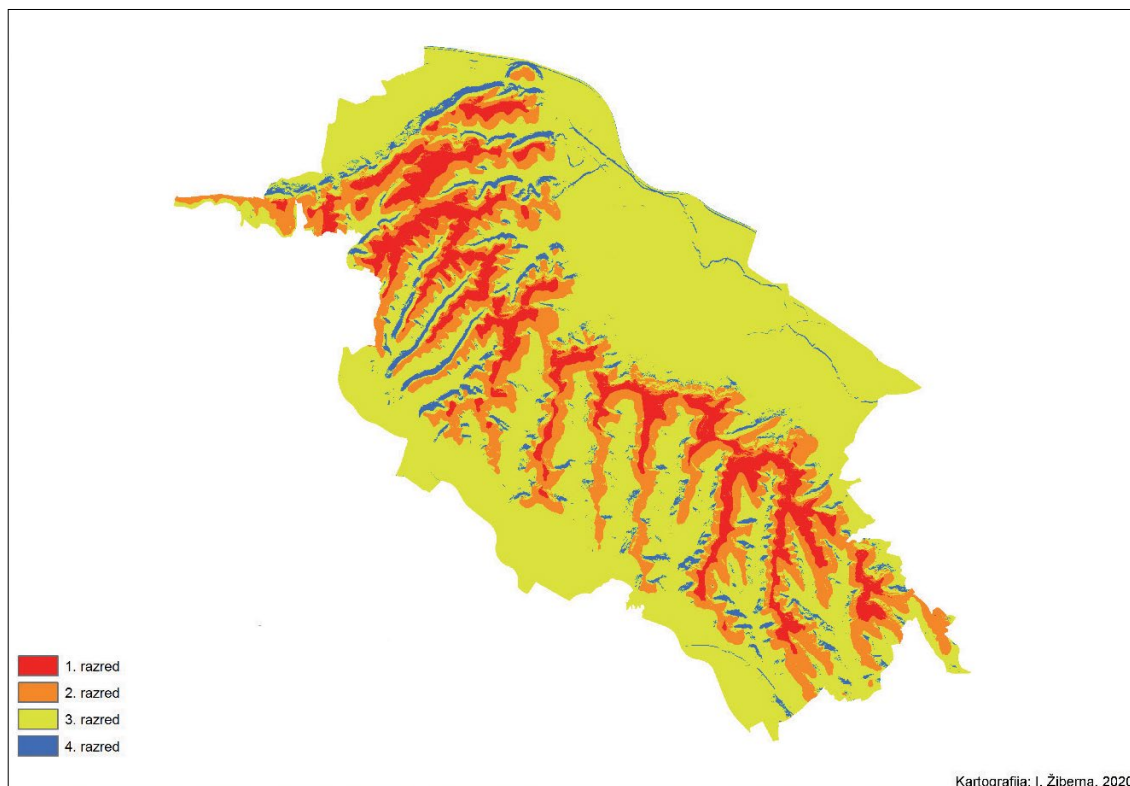
Podatki Leksikona občin kraljestev in dežel²⁶ za leto 1900 za Štajersko predstavljajo dober vir podatkov o rabi tal. Podatki o vinogradniških površinah pa prikazujejo stanje na začetku obnove vinogradov, zato lahko z veliko verjetnostjo sklepamo, da je bilo vinogradniških površin ob koncu 19. stoletja – pred pojavom trtne uši – več. Po podatkih Leksikona občin kraljestev in dežel za leto 1900 je

²³ Zupanič, I. 1969: Vinogradništvo Slovenskih gorica. Založba Obzorja, Maribor.

²⁴ Enciklopedija Slovenije, 2001: 15. zvezek. Wi-Ž, Geslo Železnica, Mladinska knjiga, Ljubljana.

²⁵ Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice, str. 57.

²⁶ Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru. IV. Štajersko. C.kr. statistična komisija. Dunaj. 1904.

Slika 16: Bonitete vinogradniških površin na območju Radgonsko-Kapelskih goric.

Vir: Lastni izračuni, 2020.

bilo na obravnavanem območju 1160,0 ha (14,6 %) vinogradov. Pri tem se je največ vinogradniških površin (194,0 ha) še vedno nahajalo v k.o. Police, sicer pa so največje vinogradniške površine bile še v k.o. Črešnjevci (131 ha), Janžev Vrh (91 ha), Murski Vrh (82 ha), Zbigovci (73 ha), Radenci (69 ha), in Hercegovščak (67 ha). Veliko katastrskih občin, ki so bile usmerjene v vinogradništvo je leta 1900 kljub trtni uši še vedno izkazovalo več vinogradniških površin kot leta 1824.

S prehodom na občutljivejšo ameriško podlago v času obnove so se vinogradniške površine umaknile iz neakovostnih leg, žal pa za to obdobje ne obstajajo natančnejši kartografski viri, ki bi omogočali analizi leg vinogradov v prvi polovici in v sredini 20. stoletja. Vsekakor je nova meja po 1. svetovni vojni odrezala vinogradništvo severovzhodne Slovenije od tradicionalnega trga. Po drugi strani je neugodno delovala tudi konkurenca cenениh dalmatinskih in banatskih vin. Dodaten udarec je leta 1929 vinogradništvu povzročila gospodarska kriza²⁷. Po Snojevih²⁸ podatkih je bilo leta 1939 na območju Radgonsko-Kapelskih goric 893 ha vinogradov. Pri tem je bilo 48 % njihovih površin v rokah nemških lastnikov. Slednji so imeli praviloma večje vinogradniške površine, saj je bilo med lastniki z vinogradi nad 3 ha površine kar 84 % nemških.

Konec druge svetovne vojne je prinesel nove družbene odnose in ustanovitev državnih kmetijskih posestev. Kolektivizacija je povzročila odpor pri kmetih. Obnova vinogradov se je na družbenih posestvih začela predvsem v 60. letih 20. stoletja²⁹. Z rastjo Gornje Radgone, Radencev in industrijskih obratov ter zdraviliškega turizma, se je v Radgonsko-Kapelskih gorica začel proces deagrarizacije, v okviru katerega sodi tudi proces zmanjševanja vinogradniških površin. Na območju celotnih Radgonsko-Kapelskih goric so se vinogradniške površine v obdobju 2000-2016 zmanjšale za 22,9 ha, od tega

²⁷ Valenčič, V. 1970: Vinogradništvo.

²⁸ Snoj, F. 1940: Vinogradi v gornjeradgorskem sodnem okraju. Tehnika in gospodarstvo. 6. Ljubljana.

²⁹ Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice, str. 84.

najbolj v k.o. Janžev Vrh (za 9,8 ha), Hercegovščak (za 9,0 ha), Rihtarovci (za 5,9 ha), Kapelski Vrh (za 5,3 ha) in Okoslavci (za 4,6 ha). Povečanje je v omenjenem obdobju bilo zaznati v k.o. Police (za 9,6 ha,), Ivanjševci (za 6,2 %), Plitvički Vrh (za 4,0 ha) in Črešnjevci (za 3,5 ha).

Kljub splošnem zmanjševanju vinogradniških površin v Radgonsko-Kapelskih gorica pa je potrebno priznati, da trendi tu le niso tako neugodni kot v Halozah, Mariborskih gorica ali Svečinskih gorica. Radgonsko-Kapelske gorice so zaradi ugodnih naravnogeografskih dejavnikov vedno veljale kot območje, ki je primerno za gojenje vinske trte. Prvorazredne vinogradniške lege s 765,7 ha pokrivajo kar 9,7 % vseh Radgonsko-Kapelskih goric. Če k temu dodamo še 1635 ha (20,7 %) drugorazrednih leg, ki so še vedno kakovostne, se ta površina dvigne na 2401,0 ha ali kar 30,4 % površja, kar pomeni, da bi lahko z razširitvijo današnjih vinogradov na najbolj kakovostne a še neizkoriščene lege skupno vinogradniško površino skoraj potrojili.

Prevladujoča oblika rabe tal na prvorazrednih vinogradniških legah je še vedno vinograd. Ta pokriva 50,8 vseh prvorazrednih leg. Na drugem mestu sledijo travniki, ki se nahajajo na 14,5 % prvorazrednih vinogradniških leg, pozidane in sorodne površine (13,0 %), njive in vrtovi (9,1 %) in gozd (6,7 %). Vinogradniški potencial je v Radgonsko-Kapelskih gorica bolj izkoriščen kot v ostalih vinogradniških pokrajinah severovzhodne Slovenije. S spremembo travniških in gozdnih površin na prvorazrednih legah v vinograde, bi v Radgonsko-Kapelskih gorica pridobili novih 162,4 ha vinogradov, pri čemer bi delež vinogradov dvignili s sedanjih 11,2 % na 13,3 %.

4. ZAKLJUČEK

Radgonsko Kapelske gorice predstavljajo del Srednjih Slovenskih goric. Naravno geografske značilnosti dajejo ugodne pogoje za gojenje vinske trte. Prevladujejo mehke karbonatne kamnine, ki vplivajo na rahlo bazično reakcijo v prsti. Potek antiklinale čez severni in osrednji del mikroregije viša relativne višine in tako večja delež površja v termalnem pasu. Potek slemen ugodno vpliva na večanje prosojnih površin, kar viša globalno sončno obsevanje. Vse naštetje je povzročilo, da je vinogradništvo kot gospodarska dejavnost že v srednjem veku dajalo pomemben identitetni pečat tej pokrajini. Kljub temu pa smo na območju Radgonsko-Kapelskih goric priča nekaterim neugodnim trendom spremembe rabe tal. Spremembe neobdelovalnih v obdelovalne površine (intenzifikacija) so se odvile na na 377,9 ha (4,8 % celotnega površja), spremembe obdelovalnih v neobdelovalne površine (ekstenzifikacija) pa na 811,5 ha (10,3 % celotnega površja). Razmerje med procesoma intenzifikacije in ekstenzifikacije je 1 : 2,15. Na en hektar površin s procesom intenzifikacije smo imeli torej 2,15 ha površja s procesom ekstenzifikacije. V enakem obdobju je bilo to razmerje na območju Slovenije 1 : 1,7.

Kljub ugodnemu naravnemu potencialu so se zmanjšale tudi vinogradniške površine. Te so leta 1824 pokrivalo 15,0 % površja, leta 2015 pa le še 11,2 % površja. Skrbi tudi dejstvo, da vinogradi pokrivajo le polovico prvorazrednih vinogradniških površin, medtem ko travniki 14,5 %, pozidane površine pa 13,0 %. Vinogradniški potencial je v Radgonsko-Kapelskih gorica sicer bolj izkoriščen kot v ostalih vinogradniških pokrajinah severovzhodne Slovenije, vendar pa bi s spremembo travniških in gozdnih površin na prvorazrednih legah v vinograde v Radgonsko-Kapelskih gorica pridobili novih 162,4 ha vinogradov, pri čemer bi delež vinogradov dvignili s sedanjih 11,2 % na 13,3 %. Če v analizi upoštevamo še 1635 ha (20,7 %) drugorazrednih leg, ki so še vedno kakovostne, se potencialne vinogradniške površine povečajo na 2401,0 ha ali na kar 30,4 % površja, kar pomeni, da bi lahko z razširitvijo današnjih vinogradov na najbolj kakovostne, a še neizkoriščene lege skupno vinogradniško površino skoraj potrojili.

Spremembe rabe tal so med drugim tudi posledica splošnih vrednot in odnosa celotne družbe do kmetijske dejavnosti. V tem smislu bi bil za spremembe trendov obdelovalnih površin (v ta okvir sodijo tudi vinogradniške površine) potreben nov družbeni konsenz in bolj celovit pogled na to problematiko. Kmetijstvo namreč ni le gospodarska dejavnost, pač pa prispeva tudi k ohranjanju kulturne pokrajine in skrbi za kolikor toliko enakomeren poselitveni vzorec.

LITERATURA

1. Arhiv RS, 2020. Fond kart Franciscejskega katastra
2. Belec, B., 1971: Razširjenost in nekatere značilnosti družbenega vinogradništva v Severovzhodni Sloveniji. Geografski obzornik. Št. 3-4. Ljubljana.
3. Belec, B. 1994: Subpanonska Severovzhodna Slovenija. Gradivo za Regionalno geografsko monografijo Slovenije. Elaborat. Maribor. Raziskovalni inštitut Pedagoške fakultete.
4. Bračič, V. 1967: Vinorodne Haloze. Socialnogeografski problemi s posebnim ozirom na viničarstvo. Založba Obzorja. Maribor.
5. Bračič, V. 1984: Radgonsko-Kapelske gorice-socialnogeografska študija. Raziskovalni inštitut Pedagoške akademije Maribor. Maribor.
6. DTK 1:250000. Arhiv GURS, 2005.
7. Enciklopedija Slovenije, 2001: 15. zvezek. Wi-Ž, Geslo Železnica, Mladinska knjiga, Ljubljana.
8. Ilešič, S., 1967: Severovzhodna Slovenija in njena regionalna razčlenitev. Časopis za zgodovino in narodopisje-Nova vrsta. Št. 3. Založba Obzorja. Maribor.
9. Kert, B. 1973: Družbena geografija osredja Zahodnih Slovenskih goric (območje občine Lenart). Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
10. Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru. IV. Štajersko. C.kr. statistična komisija. Dunaj. 1904.
11. Melik, A., 1957: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Slovenska matica. Ljubljana.
12. Podatki o rabi tal za območje Slovenije za leti 2000 in 2015. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Javno dostopni podatki. URL: <http://rkg.gov.si/GERK/> (Citirano 30.2.2015).
13. Mioč, P. Markovič, S. 1998: Tolmač za list Čakovec. Osnovna geološka karta 1:100000, Geološki zavod RS. Ljubljana.
14. Mioč, P. Žnidarčič, M. 1989: Tolmač za lista Maribor in Leibnitz. Osnovna geološka karta 1:100000, Geološki zavod RS. Ljubljana.
15. Pedološka karta Slovenije, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Javno dostopni podatki. URL: <http://rkg.gov.si/GERK/> (Citirano 30.2.2015)
16. Snoj, F. 1940: Vinogradi v gornjeradgorskem sodnem okraju. Tehnika in gospodarstvo. 6. Ljubljana.
17. Šlebinger, C., 1968: Geološka podoba pokrajine med Muro in Dravo. Svet med Muro in Dravo. Založba Obzorja. Maribor.
18. Valenčič, V. 1970: Vinogradništvo. V: Blaznik, P. et. al. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Založba Obzorja. Maribor.
19. Zupanič, I. 1969: Vinogradništvo Slovenskih goric. Založba Obzorja, Maribor.
20. Žiberna, I. 1992: Vpliv klime na lego in razširjenost vinogradov na primeru Srednjih Slovenskih goric. Geografski zbornik. 32. SAZU. Ljubljana. str. 51-139.

SUMMARY

Radgonsko-Kapelske gorice was already known as a wine-growing region in the Middle Ages. Vineyards were an important market commodity, and the hills were given a characteristic veduta. The share of vineyards was among the highest in northeastern Slovenia, only in Vzhodne Ljutomersko-Ormoške gorice it was higher. A large share of vineyards was also influenced by favorable natural and geographical conditions, especially the suitable local climate, favorable locations and quality soils. The share of vineyards has decreased to date, but unlike other wine-growing regions in northeastern Slovenia (Haloze, Svečinske gorice, Mariborske gorice) significantly less.